

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Julia Miśkowicz

Detektywi na tropach ... historii
Program nauczania
historii i społeczeństwa
dla II etap edukacyjnego
w klasach łączonych

WSTĘP

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutowych publicznych przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001 r., Nr 61, poz. 624 z późn. zm.) stanowi podstawę prawną do organizacji klas łączonych w szkole podstawowej.

Jak wynika z treści załącznika II par. 5 pkt. 7 podanego powyżej rozporządzenia:

w szkołach działających w szczególnie trudnych warunkach demograficznych lub geograficznych dopuszcza się organizację nauczania w klasach łączonych, w tym połączenie zajęć prowadzonych w oddziale przedszkolnym dla dzieci 6-letnich i zajęć prowadzonych w klasie I.

Dodatkowo zgodnie z przepisem § 3 ust. 12 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 15, poz. 142), jeśli w szkole organizowane jest nauczanie w klasach łączonych, dyrektor szkoły dostosowuje odpowiednio ramowy plan nauczania, z uwzględnieniem możliwości pełnej realizacji przyjętych programów nauczania.

Przedstawiony poniżej program nauczania stanowi odpowiedź na w/w zapisy, wynika także ze swego „zapotrzebowania” na takie programy – coraz więcej placówek pracuje w systemie klas łączonych ze względu na problemy ekonomiczne, demograficzne

I. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

„DETEKTYWI NA TROPACH HISTORII”

czyli co to za program ?

Proponowany tu program nauczania historii i społeczeństwa zakłada realizację tych samych treści programowych z uwzględnieniem poziomu uczniów w poszczególnych grupach. Jest to rozwiązanie ułatwiające pracę nauczycielowi, uczniom zaś pozwala na przyswojenie wiedzy w zakresie im możliwym. Realizacja programu nauczania w klasie łączonej pozwala na traktowanie grupy nie jak zlepek dwóch klas, lecz na INDYWIDUALIZACJI. Przecież uczeń z klasy programowo niższej czasami poziomem przewyższa tego z klasy starszej. Dlaczegoż nie pozwolić mu na rozszerzenie wiedzy? I odwrotnie – uczeń z klasy wyższej potrzebuje częstego powtarzania materiału, nawet w kolejnej klasie. **Nie różnicujemy wymagań ze względu na rocznik ucznia, ale ze względu na jego poziom wiedzy.** Tu pojawia się szansa – założenia nowej podstawy programowej pozwalają na takie traktowanie treści, a nauczanie w klasie łączonej jest doskonałą ku temu okazją

Nowe podstawy programowe z każdego rodzaju zajęć edukacyjnych dają szansę na **różnicowanie bardziej wynikające z poziomu indywidualnego rozwoju dziecka, a nie jego wieku metrykalnego.**

W nowej podstawie programowej nie ma podziału na klasy. Treści edukacyjne uczeń ma opanować po cyklu edukacyjnym, a nie w poszczególnych klasach. Oprócz tego nie ma spisu lektur obowiązkowych dla danego ucznia – nauczyciel sam podejmuje decyzję, kiedy

i którą pozycję będzie z klasą omawiał. I tu dochodzimy do sedna – nie traktujemy grupy jako dwóch klas, ale tworzymy takie sytuacje, w których cała grupa stanowi jedno.

Proponowany tu sposób pracy w klasach łączonych jest podparty wieloma NAJNOWSZYMI, ale też i DAWNYMI koncepcjami pedagogicznymi. Mianowicie – NALEŻY KLASĘ ŁĄCZONĄ TRAKTOWAĆ JAK GRUPĘ, DO KTÓREJ KIERUJE SIĘ TE SAME TREŚCI EDUKACYJNE, INDYWIDUALIZUJĄC PRACĘ TAK, JAK DO TEJ PORY – WG UMIEJĘTNOŚCI I MOŻLIWOŚCI INTELEKTUALNYCH DZIECI, A NIE WG KLASY CZY WIEKU.

Propozycja ta to tworzenie grupy zróżnicowanej wiekowo- uczniowie są w różnym wieku BIOLOGICZNIE, różnica wieku między nimi wynosi 1 rok. Grupa ma charakter dynamiczny, co roku zmienia się jej skład- jedni odchodzą do grupy wiekowo starszej, inni z młodszej przychodzą.

Teorie o takim kształcie edukacji, w którym wręcz odchodzi się od systemu klasowo-lekcyjnego, nie są nowe:

1. XIX/XX w. – ruch „**Nowe Wychowanie**”- nazywa to metodą projektów zastępuje ten system organizacją pracy polegającą na podziale uczniów w szkole na grupy skupiające po 2-3 roczniki uczniów;
2. **Celestyn Freinet** – jw., trochę inne wiekowo grupy uczniów
3. **Maria Montessori**- odwołuje się do organizacji pracy w formie zespołów uczniów zróżnicowanych wiekowo
4. **Peter Petersen** – twierdził, że grupowanie uczniów ze względu na jednakowy wiek jest sztuczne, proponował „Plan Jenajski”, także dzielił uczniów różnicując wiek, zatrudniał 3(trzech!!) nauczycieli

Proponowany program – „Detektywi na tropie ... historii” zakłada, że klasa 4 w każdym roczniku ma osobne zajęcia z historii, natomiast pozostałe klasy są połączone. W programie nazywa się tylko klasę 4, pozostałe klasy to **drugi lub trzeci rok nauki**. Aby uczniowie mogli w całości poznać treści zawarte w podstawie programowej, przy jednoczesnym zachowaniu chronologii niezbędnej do poznania przeszłości, przewiduje się następujący ich podział:

1. **Pierwszy rok nauki** – klasa 4 (1godzina w tygodniu)- treści ogólne, bliskie dziecku (rodzina, dom, szkoła, miejscowość), a także elementarne wiadomości niezbędne do dalszego kształcenia historycznego (czas, obliczenia czasowe, mapa, mapa historyczna, plan).
2. **Drugi /trzeci rok nauki** –klasa 5-6 (2 godz. tygodniowo) – treści związane z historią Polski – od jej najdawniejszych, legendarnych dziejów po czasy współczesne
3. **Drugi /trzeci rok nauki** –klasa 5-6 (2 godz. tygodniowo) – treści związane z historią powszechną – od ludzi pierwotnych, poprzez cywilizacje starożytne po współczesność.

Punkt drugi i trzeci w/w podziału są zamienne – uczeń w kolejnych latach szkolnych pozostaje w różnych grupach wiekowych. Taki układ gwarantuje, że uczniowie poznają wszystkie treści przewidziane w podstawie programowej, będą mieli możliwość je rozszerzyć, a chronologia zostanie zachowana.

Program „**Detektywi na tropie ... historii**” zakłada odwołania do historii rodziny i miejscowości ucznia – treści dotyczące II wojny światowej i czasów współczesnych. Oprócz

tego ukazuje związki przyczynowo – skutkowe zjawisk i wydarzeń historycznych. W małych szkołach, do których głównie jest adresowany, warto korelować te treści z treściami języka polskiego czy przyrody.

Przedstawiony program może być realizowany w szkole zwyczajnej, bez klas łączonych. To zależy od nauczyciela prowadzącego.

II. SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

czyli po co i dlaczego?

Zastanawiając się nad celami kształcenia historycznego – poza szczegółowymi, niżej zapisanymi celami, program „Detektywi na tropie ... historii” zakłada, że uczniowie będą przyswajali wiedzę, bo:

- ✓ w małej szkole z klasami łączonymi jest to nad wyraz trudne
- ✓ nie znają historii swojej rodziny, „małej ojczyzny”, narodu;
- ✓ zanika poczucie przynależności do społeczności, utożsamiania się z narodem
- ✓ dewaluuje się pojęcie patriotyzmu
- ✓ nie potrafią myśleć w kategoriach przyczyna – skutek;
- ✓ zbyt rzadko biorą odpowiedzialność za swoje miejsce na Ziemi
- ✓ niewielu z nich ma prawdziwe pasje
- ✓ przygotowują się do dalszego etapu edukacyjnego, a poniekąd i do życia

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół szczegółowo określała cele kształcenia i wychowania:

„Celem kształcenia ogólnego w szkole podstawowej jest:

- 1. Przyswojenie przez uczniów podstawowego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki, dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom uczniów;*
- 2. Zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów;*
- 3. Kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.”*

W ślad za Podstawą programową, do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w szkole podstawowej należą:

1. **czytanie** – rozumiane zarówno jako prosta czynność, jak i jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i przetwarzania tekstów w zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy, rozwój emocjonalny, intelektualny i moralny oraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa;
2. **myślenie matematyczne** – umiejętność korzystania z podstawowych narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz prowadzenia elementarnych rozumowań matematycznych;
3. **myślenie naukowe** – umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa;

4. **umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w języku obcym,** zarówno w mowie, jak i w piśmie
5. **umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,** w tym także dla wyszukiwania i korzystania z informacji;
6. **umiejętność uczenia się** jako sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji;
7. **umiejętność pracy zespołowej.**”

Obowiązująca podstawa programowa podzieliła cele kształcenia na: cele kształcenia – wymagania ogólne i cele kształcenia – wymagania szczegółowe.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

I. Chronologia historyczna.

Uczeń stosuje podstawowe określenia czasu historycznego: okres p.n.e., n.e., tysiąclecie, wiek, rok; przyporządkowuje datom fakty historyczne; oblicza upływ czasu między wydarzeniami historycznymi i umieszcza je na osi czasu; dostrzega związki współczesności z przeszłością.

II. Analiza i interpretacja historyczna.

Uczeń odpowiada na proste pytania dotyczące tekstu źródłowego, planu, mapy, ilustracji; zdobywa informacje z różnych źródeł oraz porządkuje je i selekcjonuje; docieka przyczyn i skutków analizowanych wydarzeń historycznych i współczesnych.

III. Tworzenie narracji historycznej.

Uczeń formułuje krótką wypowiedź o postaci i wydarzeniu historycznym, posługując się poznaną terminologią; prezentuje własne stanowisko i próbuje je uzasadnić.

IV. Zainteresowanie problematyką społeczną.

Uczeń ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania: „dlaczego jest tak, jak jest?” i „czy mogłoby być inaczej?”, oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania.

V. Współdziałanie w sprawach publicznych.

Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich. Wymagania te muszą być uwzględniane przez każdego nauczyciela realizującego podstawę programową dla przedmiotu „historia i społeczeństwo”.

Szczegółowe cele kształcenia

- ✓ wyjaśnianie odmienności i неповtarzalności każdego człowieka
- ✓ uświadamianie znaczenia rodziny w życiu każdego człowieka
- ✓ funkcjonowanie szkoły z uwzględnieniem uczniowskich praw i obowiązków i rozumienie roli samorządu uczniowskiego w kształtowaniu wspólnoty szkolnej
- ✓ wyjaśnianie roli prawidłowych zachowań społecznych, rozumienie istoty konfliktów
- ✓ poznanie dziejów „małej ojczyzny” i znajomość jej kultury, a także wybranych postaci i wydarzeń związanych z „małą ojczyzną”, docenianie roli „małej ojczyzny” w życiu każdego człowieka
- ✓ przedstawienie struktury samorządu lokalnego i wyjaśnianie roli samorządności w funkcjonowaniu społeczności lokalnej
- ✓ poznanie symboli państwowych, najważniejszych świąt państwowych
- ✓ znaczenia symboliki narodowej dla kształtowania postaw patriotycznych i

- poznanie najważniejszych miejsc pamięci narodowej; umiejętność godnego zachowania się podczas uroczystości państwowych
- ✓ charakteryzowanie poszczególnych regionów Polski z poszanowaniem odrębności kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych żyjących w Polsce
 - ✓ rozumienie demokratycznego charakteru państwa polskiego, poznanie organów władzy Rzeczypospolitej Polskiej oraz dostrzeganie różnic w pełnionych przez nie funkcjach
 - ✓ znajomość wybranych praw i obowiązków obywateli Rzeczypospolitej Polskiej i wybranych praw dziecka, a także ich docenienie
 - ✓ uświadomienie znaczenia pracy w życiu człowieka i rozumienie, na czym polega społeczny podział pracy
 - ✓ charakteryzowanie różnych grup społecznych
 - ✓ dostrzeganie ważnych problemów współczesnej Polski
 - ✓ rozpoznawanie symboli Unii Europejskiej i przedstawienie uczestnictwa Polski we wspólnocie europejskiej
 - ✓ rozumienie powiedzenia: „świat stał się mniejszy”
 - ✓ rozumienie wpływu techniki na środowisko naturalne i życie człowieka i dostrzeganie pożytków i niebezpieczeństw płynących z korzystania z mediów elektronicznych
 - ✓ analizowanie problemu nędzy we współczesnym świecie i pomocy międzynarodowej podejmowanej przez państwa i organizacje pozarządowe
 - ✓ znajomość konfliktów zbrojnych w świecie współczesnym
 - ✓ dostrzeganie różnicy między historią rozumianą jako dzieje a historią rozumianą jako opis dziejów
 - ✓ zrozumienie, na czym polega praca historyka
 - ✓ charakterystyka różnych rodzajów źródeł historycznych
 - ✓ rozumienie znaczenia wynalazku pisma dla wspólnoty ludzkiej
 - ✓ poznanie życia w Atenach peryklejskich
 - ✓ charakterystyka osiągnięć Rzymu
 - ✓ przedstawienie narodzin chrześcijaństwa i jego rozpowszechniania się w starożytności
 - ✓ poznanie legend dotyczących początków państwa polskiego
 - ✓ charakterystyka państwa pierwszych Piastów
 - ✓ analizowanie osiągnięć Kazimierza Wielkiego
 - ✓ opisanie średniowiecznego klasztoru i charakteryzowanie postawy św. Franciszka z Asyżu
 - ✓ opisywanie średniowiecznego zamku i przedstawienie wzoru osobowego średniowiecznego rycerza
 - ✓ opisywanie średniowiecznego miasta i porównanie go ze współczesnym
 - ✓ opisywanie średniowiecznej wsi i porównanie życia chłopą z życiem rycerza i mieszczanina
 - ✓ umieszczanie w czasie i przestrzeni historycznej Krzysztofa Kolumba i przedstawienie jego wyprawy
 - ✓ poznanie życia Mikołaja Kopernika i opisanie jego odkrycia
 - ✓ poznanie przyczyn i skutków unii polsko-litewskiej
 - ✓ przedstawienie postaci Jadwigi
 - ✓ opisywanie przebiegu i skutków bitwy pod Grunwaldem
 - ✓ poznanie życia dworskiego za panowania Zygmuntów
 - ✓ znajomość obowiązków szlachcica wobec państwa i opisywanie działalności gospodarczej polskiej szlachty
 - ✓ poznanie przyczyn i skutków unii lubelskiej
 - ✓ opisywanie sposobu wyboru króla

- ✓ przedstawienie wydarzeń potopu szwedzkiego
- ✓ charakterystyka wyprawy wiedeńskiej Jana III Sobieskiego
- ✓ ukazanie prób naprawy Rzeczypospolitej w XVIII wieku
- ✓ uświadomienie znaczenia Konstytucji 3 Maja
- ✓ przedstawienie wydarzeń powstania kościuszkowskiego
- ✓ wyjaśnienie okoliczności upadku Rzeczypospolitej
- ✓ scharakteryzowanie powstań: listopadowego i styczniowego
- ✓ omówienie sposobów walki o język polski w nauczaniu
- ✓ przedstawienie sylwetek wielkich Polaków: Jana Matejki, Stanisława Moniuszki, Henryka Sienkiewicza i Stanisława Wyspiańskiego
- ✓ dostrzeganie różnicy między emigracją polityczną a emigracją zarobkową
- ✓ wyjaśnienie, na czym polegały zasługi dla kultury polskiej: Fryderyka Chopina, Adama Mickiewicza, Marii Skłodowskiej-Curie, Heleny Modrzejewskiej
- ✓ opisywanie procesu uprzemysłowienia w XIX wieku z charakterystyką XIX-wiecznej fabryki
- ✓ przedstawienie roli różnorodnych czynników decydujących o odzyskaniu niepodległości
- ✓ poznanie zasług Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego dla odradzającej się Polski
- ✓ charakteryzowanie polityki Stalina i Hitlera wobec własnych społeczeństw i wobec państw podbitych
- ✓ przedstawienie życia ludności na okupowanych terytoriach Polski
- ✓ charakterystyka losów ludności żydowskiej na okupowanych terytoriach Polski
- ✓ przedstawienie form oporu społeczeństwa polskiego wobec okupantów
- ✓ ukazanie powstania Polski Ludowej w kontekście sytuacji międzynarodowej
- ✓ charakterystyka życia codziennego w Polsce Ludowej
- ✓ przedstawienie przyczyn powstania i działalności „Solidarności”
- ✓ analizowanie zmian, jakie zaszły w Polsce po 1989 roku

Szczegółowe cele wychowania:

- ✓ wzbudzenie zainteresowania przedmiotem i ukazanie jego atrakcyjności;
- ✓ rozbudzanie w uczniach zainteresowania przeszłością regionu, rodziny, państwa;
- ✓ odkrywanie przez uczniów bogactwa oraz złożoności otaczającego świata;
- ✓ umożliwienie uczniom zdobycia umiejętności oraz elementarnej wiedzy o otaczającym świecie w aspekcie historycznym i społecznym;
- ✓ kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji;
- ✓ kształcenie umiejętności integrowania wiadomości z różnych dziedzin wiedzy, takich jak: historia, przyroda, literatura, sztuka;
- ✓ kształcenie chronologii historycznej – w tym posługiwanie się pojęciem czasu, obliczanie upływu czasu między wydarzeniami historycznymi;
- ✓ przygotowanie do właściwego odbioru i wykorzystania mediów;
- ✓ kształcenie umiejętności posługiwania się językiem ojczystym – umiejętności opowiadania o postaciach i wydarzeniach historycznych w różnych formach wypowiedzi;
- ✓ kształcenie umiejętności pozyskiwania, selekcjonowania i porządkowania informacji z różnych źródeł;
- ✓ kształcenie umiejętności poszukiwania przyczyn i skutków wydarzeń;
- ✓ kształcenie umiejętności poszukiwania rozwiązań w sytuacjach problemowych;

- ✓ przygotowanie do współpracy z innymi: planowania działań, podziału obowiązków i wywiązywania się z powierzonych zadań, także poczucia odpowiedzialności za powierzone zadania;
- ✓ przygotowanie ucznia do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.
- ✓ kształtowanie osobowości ucznia
- ✓ promowanie wartości uniwersalnych, takich jak sprawiedliwość, prawda, równość, wolność, patriotyzm, tolerancja oraz poszanowanie praw człowieka
- ✓ budowanie przekonania o potrzebie i sensie podejmowania aktywności społecznej |w swojej szkole, miejscowości; zaangażowanie w te działania;
- ✓ kształtowanie postawy szacunku dla dobra wspólnego
- ✓ kształtowanie więzi ze wspólnotą lokalną
- ✓ kształtowanie postaw tolerancji, poszanowania prawa innych do odmiennego zdania, sposobu zachowania, obyczajów i przekonań, jeśli nie stanowią one zagrożenia dla innych ludzi;
- ✓ budowanie umiejętności przeciwstawiania się przejawom dyskryminacji i niewłaściwego zachowania;
- ✓ budowanie poczucia więzi z narodem
- ✓ kształtowanie umiejętności współpracy z innymi
- ✓ kształtowanie umiejętności reagowania na krzywdę innych
- ✓ kształtowanie poczucia przynależności lokalnej i państwowej

<u>TREŚCI KSZTAŁCENIA czyli czego uczymy?</u> lp.	Treści	wymagania szczegółowe z podstawy programowej	wymagania ponadprogramowe
1.	Refleksja nad sobą i otoczeniem społecznym	1.1) wyjaśnia, w czym wyraża się odmienność i неповtarzalność każdego człowieka ✓ potrafi określić siebie, wymienia swoje cechy i potrafi porównać je z innymi; ✓ przedstawia wartości, którymi kieruje się w swoim życiu;	
		1.2) podaje przykłady różnorodnych potrzeb człowieka oraz sposoby ich zaspokajania ✓ dostrzega potrzeby innych ludzi	
		1.3) wyjaśnia znaczenie rodziny w życiu oraz wskazuje przykłady praw i obowiązków przysługujących poszczególnym członkom rodziny ✓ opowiada o historii swojej rodziny; ✓ rysuje drzewo genealogiczne swojej rodziny ; ✓ odczytuje informacje z drzewa genealogicznego swojej rodziny;	
		1.4) wyraża opinię na temat kultywowania tradycji i gromadzenia pamiątek rodzinnych ✓ rozumie wartość pamiątek rodzinnych; ✓ rozumie kultywowanie szacunku dla tradycji;	
		1.5) charakteryzuje społeczność szkolną, z uwzględnieniem swoich praw i obowiązków ✓ zna prawa dziecka; ✓ zna prawa i obowiązki ucznia; ✓	
		1.6) podaje przykłady działań samorządu uczniowskiego w swojej szkole	
		1.7) tłumaczy, odwołując się do przykładów, na czym	

		<p>polega postępowanie sprawiedliwe</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ rozumie pojęcie grupy społecznej, koleżeństwa, przyjaźni; ✓ podaje cechy przyjaźni; ✓ rozumie znaczenie zaufania, poświęcenia i szczerości; ✓ zna sposoby rozwiązywania konfliktów; 	
		<p>1.8) wyjaśnia, w czym przejawia się uprzejmość i tolerancja</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ rozumie pojęcie tolerancji; ✓ jest uprzejmy dla innych; ✓ szanuje inność; 	
		<p>1.9) podaje przykłady konfliktów między ludźmi i proponuje sposoby ich rozwiązywania</p>	
2.	„Mała Ojczyzna”	<p>2.1) opisuje swoją „małą Ojczyznę”, uwzględniając tradycję historyczno – kulturową i problemy społeczno – gospodarcze</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ dostrzega związek między historią opisaną w podręcznikach a dziejami własnej rodziny lub miejsca zamieszkania; ✓ zna i rozumie pojęcie „małej Ojczyzny” 	
		<p>2.2) zbiera informacje o rozmaitych formach upamiętnienia postaci i wydarzeń z przeszłości „małej Ojczyzny”</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ zna najważniejsze wydarzenia z dziejów swojej miejscowości; ✓ wymienia zabytki historyczne i przyrodnicze w swojej miejscowości; ✓ opowiada legendy związane z miejscowością; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ potrafi porozumiewać się gwarą, rozumie jej znaczenie; ✓ opowiada o związkach swojej rodziny z dziejami regionu;
		<p>2.3) wskazuje na planie miejscowości siedzibę władz lokalnych i na przykładach omawia zakres działań oraz sposoby powoływania władz</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ wie, gdzie można załatwić różne sprawy; ✓ zna adres urzędu, zna nazwiska władarzy miejscowości, gminy;

		<ul style="list-style-type: none"> ✓ wie, jak wygląda struktura władz lokalnych; ✓ wymienia zadania należące do poszczególnych organów; ✓ 	
3.	Ojczyzna	3.1)wymienia i tłumaczy znaczenie najważniejszych świąt narodowych, symboli państwowych i miejsc ważnych dla pamięci narodowej <ul style="list-style-type: none"> ✓ wymienia polskie święta narodowe; 	✓ opowiada o wydarzeniach związanych ze świętami narodowymi;
		3.2)wskazuje na mapie i opisuje główne regiony Polski <ul style="list-style-type: none"> ✓ wskazuje położenie Polski; ✓ opowiada o stolicy; ✓ opowiada o Polsce; ✓ 	✓ wskazuje kraje sąsiadujące z Polską
		3.3) wymienia mniejszości narodowe i etniczne żyjące w Polsce i na wybranych przykładach opisuje ich kulturę i tradycje oraz wymienia miejsca największych skupisk Polaków na świecie <ul style="list-style-type: none"> ✓ rozumie, czym jest tolerancja; ✓ wymienia mniejszości narodowe w Polsce, w swojej miejscowości, regionie; ✓ opowiada o Polonii na świecie; ✓ opowiada o zwyczajach mniejszości; 	
4.	Państwo	4.1) wyjaśnia, w czym wyraża się demokratyczny charakter państwa polskiego, używając pojęć: <i>wolne wybory, wolność słowa, wolne media, konstytucja</i>	
		4.2) wymienia organy władzy w Rzeczypospolitej Polskiej: parlament, prezydent, rząd, sądy i omawia najważniejszą funkcję każdego z tych organów w systemie politycznym	
		4.3) podaje przykłady praw i obowiązków obywateli Rzeczypospolitej Polskiej	

		4.4) omawia wybrane prawa dziecka i podaje, gdzie można się zwrócić, gdy są one łamane	
5.	Społeczeństwo	5. 1) wyjaśnia znaczenie pracy życiu człowieka i dostrzega jej społeczny podział	
		5.2) opisuje różne grupy społeczne, wskazując ich role w społeczeństwie	
		5. 3) podaje przykłady ważnych problemów współczesnej Polski, korzystając z różnych źródeł informacji (od osób dorosłych, z prasy, radia, telewizji, internetu)	
6.	Wspólnota europejska	opowiada o uczestnictwie Polski we wspólnocie europejskiej, używając pojęć: Unia Europejska, europejska tożsamość, stosunki międzynarodowe, oraz rozpoznaje symbole unijne: flagę i hymn Unii Europejskiej (<i>Oda do radości</i>)	
7.	Problemy ludzkości	7.1) wyjaśnia, co oznacza powiedzenie: „świat stał się mniejszy”, i wskazuje przyczyny tego zjawiska	
		7. 2) opisuje i ocenia na przykładach wpływ techniki na środowisko naturalne i życie człowieka	
		7. 3) wymienia korzyści i niebezpieczeństwa korzystania z mediów elektronicznych	
		7. 4) opowiada o przejawach nędzy na świecie oraz formułuje własną opinię o działaniach pomocowych podejmowanych przez państwa lub organizacje pozarządowe	
		7. 5) wyjaśnia na przykładach przyczyny i następstwa konfliktów zbrojnych na świecie	
8.	Historia jako dzieje	8. 1) odróżnia historię rozumianą jako dzieje od historii rozumianej jako opis dziejów ✓ zna i rozumie pojęcia: <i>źródło historyczne, chronologia, historia, wiek, stulecie, tysiąclecie,</i>	✓ opisuje na wybranych przykładach sposób odtwarzania przez historyków procesu dziejowego na podstawie źródeł historycznych;

		<p><i>era, czasy przed naszą erą, czasy naszej ery, kalendarz</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ umieszcza na osi czasu wydarzenia ✓ rozumie, do czego służy mapa ✓ przedstawia pytania, jakie stawiają sobie historycy w procesie rekonstruowania dziejów, ✓ 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ posługuje się pojęciami: wiek, millenium, zegar słoneczny, kalendarz, rok przestępny, era, epoka historyczna, kalendarz juliański, kalendarz gregoriański, ✓
		8. 2) wyjaśnia, na czym polega praca historyka	<ul style="list-style-type: none"> ✓ wie, co to są nauki pomocnicze historii - <i>archeologia, wykopaliska</i>, ✓ posługuje się pojęciami: źródło historyczne, archeologia, prehistoria, wykopalisko archeologiczne, ✓ opowiada na czym polegają badania archeologiczne,
		<p>8. 3) podaje przykłady różnych źródeł historycznych i wyjaśnia, dlaczego należy je chronić</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ rozumie potrzebę ochrony zabytków, ✓ dzieli źródła na pisane i niepisane (materialne), ✓ wie, że muzea to instytucje gromadzące zbiory. ✓ 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zna przykład zabytku ze Światowej Listy Dziedzictwa ✓ podaje przykłady różnych muzeów i ich zbiorów, zabytków, przykłady zabytków z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego. ✓
9.	Fundamenty Europy	<p>9. 1) wyjaśnia znaczenie wynalazku pisma dla wspólnoty ludzkiej</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wyjaśnia znaczenie wynalazku pisma dla dziejów ludzkości, alfabetu; ✓ opowiada o pierwszych bibliotekach; ✓ rozumie , na czym polega znaczenie wynalezienia pisma dla rozwoju kulturowego i cywilizacyjnego ludzkości ✓ wymienia rodzaje pisma i materiał piśmienniczy w 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ rozpoznaje na materiałach ludzi pierwotnych; ✓ opowiada o życiu ludzi pierwotnych; ✓ rozumie znaczenie pojęć: koczowniczy i osiadły tryb życia; ✓ wyjaśnia znaczenie wynalezienia koła dla rozwoju cywilizacji, koła jeźdnego; zastosowanie koła

		<p>różnych cywilizacjach;</p> <p>✓</p>	<p>w technice</p> <p>✓ opowiada o pierwszych ludziach, o koczownictwie;</p> <p>✓ wyjaśnia znaczenie ognia w życiu człowieka, opowiada o życiu bez ognia i o jego ujarzmieniu</p> <p>✓</p>
		<p>9.2) opisuje życie w Atenach peryklejskich, używając pojęć: teatr, filozofia, bogowie olimpijscy (Zeus, Atena, Apollo), mity (Herakles, Odyseusz), olimpiada</p> <p>✓ zna położenie geograficzne Grecji, opowiada o zajęciach ludności.</p> <p>✓ zna wierzenia Greków.</p> <p>✓ opowiada o igrzyskach olimpijskich, złotym wieku Aten, teatrze, architekturze, rzeźbie, filozofii;</p> <p>✓ rozumie jaki wpływ mają warunki naturalne na powstanie państw starożytnych</p> <p>✓ opowiada i rozumie pojęcie miasto-państwo</p> <p>✓ opisuje różnice w wychowaniu spartańskim i ateńskim</p> <p>✓ charakteryzuje demokrację ateńską</p> <p>✓ opowiada o Peryklesie</p>	<p>✓ zna pojęcie „cywilizacja”</p> <p>✓ zna nazwy państw i ludów starożytnych i potrafi opisać ich osiągnięcia</p> <p>✓ rozumie znaczenie prawa dla funkcjonowania społeczeństwa i opowiada o różnych prawach w państwach starożytnych</p> <p>✓ oblicza czas pomiędzy wydarzeniami historycznymi</p> <p>✓ określa wiek wydarzenia i jego połowę, a także przypisuje wydarzenia wiekowi i zaznacza je na osi czasu</p> <p>✓ wskazuje na osi czasu datę wynalezienia pisma</p> <p>✓ opowiada o wędrowcy Izraelitów do Ziemi Obiecanej, pamięta imiona Abrahama i Mojżesza</p> <p>✓ rozumie pojęcia: Dziesięcioro Przykazań, Arka Przymierza</p>

			<ul style="list-style-type: none"> ✓ wymienia i częściowo zna cywilizacje starożytnego Wschodu – Sumerowie, Babilończycy, Egipcjanie, Fenicjanie, Izraelici. ✓ opowiada o Egipcie – państwie nad Nilem, o faraonie jako władcy Egiptu. ✓ zna wierzenia Egipcjan. ✓ wymienia osiągnięcia starożytnych Egipcjan. ✓ opowiada o demokracji w Atenach i wojnach Greków z Persami. ✓ opowiada o igrzyskach olimpijskich, złotym wieku Aten, teatrze, architekturze, rzeźbie, filozofii; ✓ posługuje się pojęciami: Hellada, Hellenowie, polis, kolonizacja grecka, obywatel, ambrozja, mit, olimpiada, teatr grecki, Persowie ✓ posługuje się pojęciami: chronologia, era, czasy p.n.e., czasy n.e., tysiąclecie, wiek, kodeks, cywilizacja, kapłan, faraon, piramida, Ziemia Obiecana, Arka Przymierza, Biblia, pismo, alfabet
		<p>9. 3) charakteryzuje osiągnięcia Rzymu, używając pojęć i terminów: prawo rzymskie, drogi, wodociągi</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ zna początki miasta, sposoby rządzenia w Rzymie – monarchia, republika, cesarstwo ✓ charakteryzuje rozrywki Rzymian – igrzyska 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ opowiada o działalności Juliusza Cezara i upadku cesarstwa rzymskiego; ✓ zna inne osiągnięcia Rzymian- architekturę – akwedukty, łuki tryumfalne, drogi, literaturę, prawo rzymskie

		<p>rzymskie, terminy;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ wskazuje na osi czasu VIII w. p.n.e. ✓ opowiada legendy o założeniu Rzymu ✓ opowiada o życiu społeczeństwa rzymskiego - opisuje rodzinę i rozrywki Rzymian 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zna i posługuje się pojęciami: republika, senat, trybun ludowy, prawo rzymskie ✓ opowiada o armii rzymskiej i wskazuje na jej znaczenie w budowaniu imperium przez Rzymian ✓ wskazuje na osi czasu: 753 p.n.e., V w. p.n.e., datę narodzin Chrystusa (początek naszej ery), 476 r. n.e. i oblicza czas między różnymi wydarzeniami ✓ opowiada o upadku Imperium Rzymskiego, używając pojęć: Wandalowie, Hunowie, plemiona germańskie, rozumie przyczyny i skutki upadku Cesarstwa Rzymskiego
		<p>9. 4) opisuje narodziny i rozwój chrześcijaństwa w czasach starożytnych</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ zna wierzenia Rzymian; ✓ rozumie, co to znaczy: chrześcijaństwo religią panującą; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ opowiada o Palestynie pod panowaniem Rzymu. ✓ opowiada o Jezusie z Nazaretu i jego nauce; ✓ wie, kim byli apostołowie ✓ wymienia postać św. Piotra i opisuje działalność św. Pawła ✓ charakteryzuje prześladowania pierwszych chrześcijan ✓ wymienia nazwę państwa, w którym narodziło się chrześcijaństwo i wskazać je na mapie ✓ potrafi definiować pojęcie tolerancja ✓ rozumie, gdzie są granice tolerancji
10.	Państwo polskie za Piastów	<p>10. 1) opowiada legendy o Piaście i Popielu oraz Lechu, Czechu i Rusie, a także rozpoznaje cechy charakterystyczne legendy</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ opowiada legendy o początkach państwa polskiego; 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ potrafi opowiadać o osadzie w Biskupinie i jej mieszkańcach; ✓ opowiada o rezerwacie archeologicznym; ✓ rozumie pojęcie: legenda, postać historyczna, postać legendarna, kronikarz;

			<ul style="list-style-type: none"> ✓ zaznacza na osi czasu wieki, w których żyli: Gall Anonim, Wincenty Kadłubek, Jan Długosz; ✓ opowiada o kronikarzach
		<p>10.2) wskazuje na mapie Gniezno i państwo Mieszka I;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ zna imię pierwszego historycznego władcy Polski; ✓ wymienia ważniejsze plemiona na ziemiach polskich – Polan, Wiślan, Pomorzan, Śleżan ✓ wie, że Gniezno było pierwszą stolicą Polski i opowiada legendę o Orlim Gnieździe 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ charakteryzuje funkcjonowanie dworu władcy zachodnioeuropejskiego ✓ rozumie pojęcia: król, cesarz, szkoła pałacowa, pismo karolińskie ✓ opowiada o osiągnięciach Karola Wielkiego ✓ wskazuje na mapie państwo Franków ✓ rozumie przyczyny podziału monarchii karolińskiej ✓ rozpoznaje styl romański
		<p>10. 3) opisuje panowanie Mieszka I, umiejscawiając je w czasie i używając pojęć: plemię, gród, drużyna, książę</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ opowiada o chrzcie Polski i zna jego datę; ✓ opowiada o państwie Mieszka I; ✓ rozumie znaczenie grodu jako ośrodka władzy księcia; ✓ wymienia zasługi Mieszka I dla budowy państwa polskiego ✓ opowiada o Mieszku I jako budowniczym państwa polskiego ✓ opowiada o drużynie książęcej ✓ rozumie pojęcia: ród, plemię, Gniezno, drużyna książęca, wojowie, biskupstwo, gród książęcy, budowniczy państwa polskiego 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zna nazwę pierwszej polskiej dynastii;

		<p>10. 4) opowiada historię zjazdu gnieźnieńskiego, uwzględniając postacie: św. Wojciecha, Bolesława Chrobrego i Ottona III</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ opowiada o św. Wojciechu i jego wyprawie; ✓ zna legendy związane ze św. Wojciechem; ✓ opowiada o zjeździe gnieźnieńskim i rozumie jego znaczenie; ✓ umieszcza na osi czasu wydarzenia ; ✓ rozumie znaczenie koronacji Bolesława Chrobrego i zna jego datę; ✓ wskazuje na mapie państwo Bolesława Chrobrego i kraj Prusów ✓ opisuje postacie Ottona III i Bolesława Chrobrego 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ opisuje na podstawie wybranych kwater Drzwi Gnieźnieńskich historię św. Wojciecha ✓ rozumie pojęcia: misja, biskup, Prusowie, Gniezno, Drzwi Gnieźnieńskie
		<p>10. 5) wskazuje na mapie Kraków i państwo Kazimierza Wielkiego, umiejscawiając je w czasie</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ opowiada o osiągnięciach Kazimierza Wielkiego; ✓ 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ opisuje Polskę za czasów rozbicia dzielnicowego ✓ rozumie pojęcie dzielnic senioralna ✓ opisuje zjednoczenie Polski przez Władysława Łokietka i datę jego koronacji ✓ opowiada o Krakowie jako stolicy
		<p>10. 6) opowiada o panowaniu Kazimierza Wielkiego, z uwzględnieniem powstania Akademii Krakowskiej i uczty u Wierzyńka</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ zna pojęcie średniowiecza; ✓ opowiada o uczcie u Wierzyńka i jej następstwach ✓ opowiada o czasach Kazimierza Wielkiego ✓ opowiada o powstaniu Akademii Krakowskiej; ✓ rozumie znaczenie akademii; ✓ opowiada o życiu zakonów; ✓ opowiada i rozumie, że Kazimierz Wielki „zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną” ✓ rozumie, że Kazimierz Wielki był cenionym w Europie władcą i dobrym dyplomatą 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ wie, dlaczego król nosi przydomek „wielki” ✓ zna datę powstania Akademii; ✓ zna historię Nawojki ✓ wymienia nauki wykładane w Akademii Krakowskiej ✓ wymienia znane postacie studiujące w Akademii ✓ rozumie powszechność kultury średniowiecza ✓ opowiada o ideałach średniowiecza ✓ rozróżnia styl romański i gotycki. ✓ oznacza na osi czasu rok 1333 i XIV wiek

11.	Mnisi	11. 1) opisuje klasztor średniowieczny i tryb życia mnichów, używając pojęć: zakon, reguła, ubóstwo ✓ wymienia główne zakony średniowiecza (cystersi, benedyktyni, franciszkanie, dominikanie); ✓ opowiada o życiu w klasztorze; ✓ rozumie pojęcia- reguła zakonna, praca benedyktyńska, zakon, pergamin, inicjał, miniatura; ✓	
		11.2) charakteryzuje postawę św. Franciszka z Asyżu ✓ charakteryzuje postać św. Franciszka z Asyżu ✓	✓ rozumie dlaczego jest patronem ekologów
12.	Rycerze	12. 1) charakteryzuje zamek średniowieczny i jego mieszkańców ✓ opowiada o zamku rycerskim i życiu na zamku; ✓ rozumie znaczenie rycerstwa jako grupy społecznej;	
		12. 2) opisuje charakterystyczne cechy wzoru osobowego średniowiecznego rycerza ✓ rozróżnia elementy uzbrojenia rycerza; ✓ wymienia zasady kodeksu honorowego rycerza; ✓ rozumie pojęcia: giermek, senior, rycerz, turniej rycerski;	
13.	Mieszczanie	13.1) opisuje miasto średniowieczne, używając pojęć: kupiec, rzemieślnik, cech, burmistrz, samorząd miejski, rynek, mury miejskie ✓ opowiada o średniowiecznym mieście na przykładzie Krakowa; ✓ zna nazwę budynku, w którym obradowała rada miejska ✓ opowiada o powstaniu miast; ✓ rozumie, co znaczy 'prawa miejskie' ✓ charakteryzuje warunki życia w średniowiecznym mieście;	✓ rozpoznaje styl romański i gotycki ✓ zna pojęcia ;witraż, relikwie, styl gotycki, romański, katedra

		✓ opisuje zabudowę średniowiecznego miasta; ✓	
		13. 2) porównuje warunki życia w mieście średniowiecznym i współczesnym	
14.	Chłopi	14.1) opisuje warunki życia na wsi średniowiecznej; ✓ opowiada o życiu w średniowiecznej wsi; ✓ opisuje wygląd średniowiecznej wsi; ✓ zna pojęcia: danina, dziesięcina, ✓ opowiada o obowiązkach chłopca wobec możnego pana i Kościoła;	
		14. 2) porównuje życie chłopca z życiem rycerza i mieszczanina	
15.	Odkrycie Nowego Świata	15. 1) przyporządkowuje Krzysztofa Kolumba i jego pierwszą odkrywczą wyprawę właściwej epoce oraz przestrzeni historycznej ✓ potrafi wskazać na osi czasu wiek XVI i daty: 1450, 1473, 1492 i przyporządkowuje im wydarzenia ✓ – opisuje podróż Krzysztofa Kolumba,	✓ zna cywilizacje prekolumbijskie i potrafi wymienić ich osiągnięcia ✓ zna żeglarzy i podróżników XVI w.
		15. 2) opisuje odkrycie Krzysztofa Kolumba, używając pojęć: karawela, Nowy Świat, Indianie, broń palna	
		15. 3) wymienia następstwa wypraw odkrywczych dla Europy i dla Ameryki	
16.	Mikołaj Kopernik i jego odkrycie	16. 1) opowiada o życiu Mikołaja Kopernika, używając pojęć: uczony, astronom, odkrycie naukowe	
		16. 2) opisuje i umieszcza w czasie odkrycie Mikołaja Kopernika, wyjaśniając, co znaczy powiedzenie: „Wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię” ✓ pamięta, gdzie się urodził Mikołaj Kopernik ✓ wymienia dziedziny nauki, którymi zajmował się astronom ✓ pamięta, że największą pasją Mikołaja Kopernika	✓ wie, że Wit Stwosz był najslawniejszym żyjącym w średniowiecznej Polsce artystą rzemieślnikiem ✓ opowiada o budowie ołtarza mariackiego w kościele Mariackim w Krakowie ✓ opisuje elementy ołtarza mariackiego ✓ zna i rozumie pojęcia: detal, ołtarz mariacki

		<p>była astronomia</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ rozumie, że dzieło Kopernika było wielkim osiągnięciem naukowym ✓ używa pojęć: uczony, astronom, odkrycie naukowe 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ opowiada o Janie Długoszu jako o pierwszym polskim historyku i kronikarzu średniowiecznym i nauczycielu i wychowawcy synów króla Kazimierza Jagiellończyka ✓ rozumie pojęcia: historyk, kronikarz, dziejopis ✓ zna i rozumie pojęcia: humanizm i odrodzenie ✓ potrafi opowiedzieć o dokonaniach uczonych i artystów epoki odrodzenia ✓ zna i opisuje najważniejsze wynalazki epoki odrodzenia: kompas, karawela, żagiel, ruchoma czcionka ✓ zna postacie Michała Anioła i Leonarda da Vinci ✓ rozumie znaczenie wynalazku Jana Gutemberga - druku
17.	Jadwiga i Jagiełło	17. 1) wskazuje na mapie Wielkie Księstwo Litewskie	
		17. 2) wyjaśnia przyczyny unii polsko-litewskiej	
		17. 3) charakteryzuje Jadwigę i wymienia jej zasługi dla kultury polskiej	
		<ul style="list-style-type: none"> ✓ opowiada o panowaniu Jadwigi i Jagiełły 	
		17. 4) opowiada o przyczynach i skutkach bitwy pod Grunwaldem	
		<ul style="list-style-type: none"> ✓ pamięta datę: 1410 i umiejscawia ją na osi czasu 	
18.	Dwór Jagiellonów	<p>opisuje życie dworskie na Wawelu w okresie panowania Zygmuntów, używając pojęć: dwór, paziowie, komnata, arras</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ opisuje postacie Zygmunta I Starego i Zygmunta II 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ rozumie znaczenie twórczości Mikołaja Reja i Jana Kochanowskiego dla rozwoju języka polskiego ✓ uzasadnia, dlaczego XVI wiek nazywany jest „złotym wiekiem” Rzeczypospolitej

		Augusta	
19.	Polski szlachcic	19. 1) charakteryzuje obowiązki szlachcica wobec państwa, używając pojęć: sejm, sejmik, pospolite ruszenie 19. 2) opisuje działalność gospodarczą polskiej szlachty, używając pojęć: folwark, pańszczyzna, kmieć, spichlerz, spław rzeczny – Wisłą do Gdańska ✓ wskazuje na mapie Rzeczypospolitej XVI w. Wisłę, Gdańsk i porty zbożowe na Wiśle	
20.	Rzeczpospolita Obojga Narodów	20. 1) wyjaśnia, na czym polegała unia lubelska, i wskazuje na mapie Rzeczpospolitą Obojga Narodów ✓ zna i wskazuje na osi czasu datę unii lubelskiej i pierwszej wolnej elekcji ✓ opisuje sposób wyboru króla, używając pojęć: elekcja, pole elekcyjne, koronacja ✓ rozumie, że po śmierci ostatniego Jagiellona, króla wybierała szlachta 20. 2) opisuje, w jaki sposób dokonywano wyboru króla, używając pojęć: elekcja, pole elekcyjne, koronacja ✓ opowiada o obowiązkach szlachcica wobec państwa, używając pojęć: sejm, sejmik, pospolite ruszenie	✓ potrafi opowiedzieć o ostatnim królu z dynastii Jagiellonów – Zygmuncie II Augustie ✓ rozumie, czym się różnił sejm walny od sejmików ziemskich ✓ potrafi omówić zadania posła i senatora ✓ charakteryzuje rolę króla, senatu i izby poselskiej w państwie polsko-litewskim ✓ rozumie znaczenie przywilejów szlacheckich dla rozwoju demokracji szlacheckiej ✓ rozumie znaczenie sejmu dla funkcjonowania państwa
21.	Rzeczpospolita w XVIIw.	21.1) sytuuje w czasie i omawia wydarzenia potopu szwedzkiego z uwzględnieniem obrony Częstochowy i roli Stefana Czarnieckiego ✓ opisuje charakter wojny ze Szwedami, używając	✓ opisuje o Kozakach i okolicznościach wybuchu powstania na Ukrainie, ✓ wskazuje na mapie miejsca bitew i obszar powstania

		<p>✓ pojęć: potop szwedzki, wojna podjazdowa</p> <p>✓ oznacza na osi czasu rok 1655</p>	<p>✓ wymienia znanych dowódców: Jana Karola Chodkiewicza i Stefana Żółkiewskiego i wymienia ich zasługi w walkach ze Szwecją i Turcją</p>
		<p>21. 2) sytuuje w czasie i omawia wyprawę wiedeńską Jana III Sobieskiego, używając pojęć: oblężenie, odsiecz, sułtan, husaria</p>	<p>✓ określa, na podstawie mapy: Rzeczpospolita w XVII wieku, kierunki najazdów wojsk szwedzkich i odczytuje ważniejsze bitwy</p> <p>✓ charakteryzuje postać Stefana Czarnieckiego, używając pojęć: hetman, buława</p> <p>✓ rozumie, że bitwa pod Wiedniem zdecydowała o losach Europy</p> <p>✓ rozpoznaje i opisuje husarię</p>
22.	Upadek I Rzeczypospolitej	<p>22. 1) podaje przykłady naprawy państwa polskiego za panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, z uwzględnieniem Konstytucji 3 Maja</p> <p>✓ pamięta datę uchwalenia <i>Konstytucji 3 maja</i></p> <p>✓ rozpoznaje postacie Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz Tadeusza Kościuszki</p>	
		<p>22.2) omawia i sytuuje w czasie wydarzenia powstania kościuszkowskiego, używając pojęć: naczelnik powstania, przysięga Kościuszki, kosynierzy</p>	
		<p>22. 3) wyjaśnia, w jakich okolicznościach doszło do upadku państwa polskiego, podaje datę III rozbioru</p> <p>✓ wyjaśnia, w jakich okolicznościach doszło do upadku państwa polskiego</p>	
23.	Formy walki o niepodległość	<p>23. 1) umiejscawia w czasie powstanie listopadowe i powstanie styczniowe</p>	

		✓ wskazuje na osi czasu wiek XVIII i XIX ✓ pamięta daty powstań narodowych: 1794, 1830, 1863	
		23. 2) wymienia cele walki powstańców oraz przykłady represji zastosowanych wobec społeczeństwa po przegranych powstaniach	
		23. 3) omawia, na wybranym przykładzie walkę o język polski w nauczaniu ✓ używa pojęć: rusyfikacja, tajne nauczanie, pozytywizm, praca u podstaw, praca organiczna ✓ opowiada o sytuacji Polaków w zaborze rosyjskim, w zaborze pruskim, wskazuje na ograniczone swobody narodowe i obywatelskie w zaborze austriackim	
		23. 4) zbiera z różnych źródeł informacje o zasługach dla rozwoju kultury polskiej: Jana Matejki, Stanisława Moniuszki, Henryka Sienkiewicza i Stanisława Wyspiańskiego	
24.	Życie na emigracji	24.1) wskazuje na mapie państwa, które przyjęły najwięcej emigrantów z ziem polskich	✓ podaje przykłady działalności Polaków na emigracji
		24.2) rozróżnia emigrację polityczną i zarobkową	
		24. 3) zbiera z różnych źródeł informacje o zasługach dla kultury polskiej: Fryderyka Chopina, Adama Mickiewicza, Marii Skłodowskiej-Curie, Heleny Modrzejewskiej	✓ docenia osiągnięcia Marii Skłodowskiej-Curie na polu nauki
25.	Miasto przemysłowe	25.1) opowiada o rozwoju uprzemysłowienia w XIX w. używając pojęć: maszyna parowa, kolej żelazna, statek parowy, silnik elektryczny, telegraf, fabryka	
		25.2) wskazuje na mapie najbardziej uprzemysłowione miasta na ziemiach polskich	

		25. 3) rozróżnia rzemieślnicze i fabryczne (maszynowe) formy produkcji	
		25. 4) opisuje warunki pracy w XIX-wiecznej fabryce	✓ opowiada o mieście, używając pojęć: klasa społeczna, robotnicy, kapitaliści, fabrykanci
26.	Odrodzenie państwa polskiego	26. 1) wskazuje na mapie granice II Rzeczypospolitej oraz wymienia jej sąsiadów	✓ podaje przyczyny wybuchu I wojny światowej ✓ wymienia daty: 1914–1918, 1919, 1920 ✓ opowiada o działaniach wojennych i wymienia nowe rodzaje broni oraz opowiada o tragicznych skutkach I wojny światowej
		26. 2) wymienia czynniki decydujące o odzyskaniu niepodległości przez Polskę ✓ wskazuje na mapie odrodzoną II Rzeczpospolitą i jej sąsiadów ✓ opisuje obrady w Wersalu	✓ rozumie, że Polacy walczyli w armiach państw zaborczych ✓ zna pojęcia: wielka wojna, wojna światowa, traktat wersalski ✓ opisuje znaczenie daty: 11 listopada 1918 roku
		26. 3) zbiera informacje o zasługach dla państwa polskiego Józefa Piłsudskiego i Romana Dmowskiego	✓ opowiada o osiągnięciach Rzeczypospolitej okresu międzywojennego
27.	Polska w okresie II wojny światowej	27.1) wskazuje na mapie państwa, które dokonały agresji na Polskę	✓ rozumie przyczyny wybuchu II wojny światowej ✓ podaje daty i potrafi wskazać na osi czasu: 1 września 1939 r., 17 września 1939 r., 1 sierpnia 1944 r. ✓ zna przebieg wojny obronnej Polski 1939 roku
		27.2) podaje charakterystyczne cechy polityki Stalina i Hitlera wobec własnych społeczeństw i państw podbitych	
		27. 3) charakteryzuje życie ludności na okupowanych	✓ opowiada o zbrodni katyńskiej;

		terytoriach Polski, z uwzględnieniem losów ludności podbitej ✓ opowiada o sytuacji Polaków podczas okupacji hitlerowskiej ✓ opisuje warunki panujące w obozach koncentracyjnych ✓ opowiada o losach Polaków pod okupacją sowiecką	✓ opisuje wydarzenia, używając pojęć: państwo totalitarne, faszyzm, nazizm, komunizm, wojna obronna, okupacja, obóz koncentracyjny, Auschwitz, Katyń, getto, konspiracja, powstanie warszawskie)
		27. 4) omawia formy oporu społeczeństwa wobec okupantów	✓ opowiada o przyczynach i skutkach powstania warszawskiego ✓ charakteryzuje postawę ludności cywilnej i żołnierzy Warszawy podczas powstania ✓ opowiada o udziale dzieci w powstaniu warszawskim ✓ wymienia miejsca na wszystkich frontach II wojny światowej, gdzie Polacy walczyli
28.	Polska Rzeczpospolita Ludowa	28. 1) wskazuje na mapie granice Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i wymienia jej sąsiadów	✓ zna okoliczności i datę zakończenia II wojny światowej
		28. 2) opowiada o Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, używając pojęć: odbudowa zniszczeń wojennych, awans społeczny i likwidacja analfabetyzmu, planowanie centralne, zależność od ZSRR, dyktatura partii komunistycznej, cenzura, opozycja demokratyczna	✓ wymienia dwa główne systemy polityczne panujące w Europie po II wojnie światowej ✓ omawia warunki życia polskiego społeczeństwa po II wojnie światowej także na podstawie opowiadań członków rodziny;
29.	Solidarność i powstanie III Rzeczypospolitej	29.1) wskazuje na mapie III Rzeczpospolitą i jej sąsiadów	
		29.2) opisuje powstanie i działalność „Solidarności”, używając określeń: strajk, walka bez przemocy, stan wojenny, „Okrągły stół”	✓ opowiada o Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, używając pojęć: opozycja demokratyczna
		29. 3) wyjaśnia, jakie najważniejsze zmiany zaszły w Polsce po 1989 roku	✓ zna daty: 4 czerwca 1989 roku i 1 maja 2004 roku i potrafi opowiedzieć z

			<ul style="list-style-type: none"> ✓ jakimi wydarzeniami się wiązą ✓ rozumie zmiany ekonomiczne i gospodarcze po 1989 roku ✓ wskazuje na mapie współczesną Polskę i jej sąsiadów ✓ wymienia organizacje międzynarodowe, w których uczestniczy Polska ✓ zna i rozumie pojęcia: państwo, polityka, demokracja, naród ✓ wskazuje różnice pomiędzy narodowością a obywatelstwem ✓ zna podstawowe zasady demokracji i instytucje demokratycznego państwa ✓ rozumie, że konstytucja jest najważniejszym aktem prawnym w państwie demokratycznym ✓ zna datę przystąpienia Polski do Unii Europejskiej i rozumie zasady funkcjonowania Unii Europejskiej, a także prawa obywateli Unii ✓ rozumie pojęcie globalizacji i rozumie jej skutki, przyczyny rozwoju cywilizacyjnego społeczeństw ✓ opowiada o skutkach rewolucji technologicznej ✓ rozumie znaczenie pracy w życiu człowieka ✓ rozumie rolę kultury masowej we współczesnym społeczeństwie ✓ wymienia zagrożenia dla środowiska naturalnego
--	--	--	---

Plan pracy – materiał nauczania wraz z odniesieniami do treści nauczania zapisanymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego

W planie pracy przewiduje się następującą liczbę godzin dydaktycznych:

1. Pierwszy rok nauki – 25
2. Drugi rok nauki – 56
3. Trzeci rok nauki – 55

Pozostałe godziny do dyspozycji nauczyciela – powtórzenie materiału, sprawdziany, rozszerzenie treści, projekty edukacyjne czy wycieczki przedmiotowe. Układ działów oraz tematów w działach może ulegać modyfikacjom ze względu na różne czynniki – między innymi na poziom uczniów i warunki szkoły.

W planie zaproponowano przykładowe środki dydaktyczne, metody czy literaturę dla uczniów chcących pogłębić swoją wiedzę. Są to propozycje, z których nauczyciel skorzysta lub nie. Wiele z propozycji zaczerpnięto z portalu dla nauczyciela Scholaris. Scholaris – oprócz propozycji konkretnych materiałów – służy pomocą przy tworzeniu scenariuszy lekcji. Baza zasobów w portalu jest ogromna, warto skorzystać przy tworzeniu własnego warsztatu pracy.

W myśl zasady, że gotowe scenariusze zajęć nie zawsze przystają do naszych oczekiwań, jako że częściowo ograniczają kreatywność nauczyciela, w niniejszej propozycji programowej takowe się nie znajdują. W rubryce „Środki...” ujęto ogólnie materiały do wykorzystania, stanowią one swoistą odpowiedź. To nauczyciel sam decyduje jaki kształt ma jego lekcja.

klasa IV – pierwszy rok nauki

Dzi ał	L. p	Temat	L. god z.	Odniesi enia do podsta wy progra mowej	Treści nauczania	Środki dydaktyczne, materiały, zasoby, pomoce, formy pomocne i możliwe do wykorzystania
NA TROPIE ... TROPÓW	1.	1. Co to jest historia? 2. Szukamy śladów historii w naszej miejscowości – wycieczka.	2	8.1 8.2	✓ historia – nauka o dziejach ✓ epoki w dziejach ✓ zajęcia historyka ✓ pojęcia: dawno, dzieje, badanie przeszłości, czasy prehistoryczne, dzieje, epoka;	✓ scholaris – Historia – co to takiego i skąd czerpiemy o niej wiedzę? (prezentacja multimedialna) ✓ wycieczka po najbliższej okolicy z uwzględnieniem śladów historii (cmentarz, zabytkowy kościół, inny budynek, drzewo)
	2.	1. Stare przedmioty pamiętają niejedno. 2. Zakładamy klasowe muzeum.	2	8.3	✓ źródła historyczne; ✓ archeologia i archeolog ✓ eksponat, zabytek; ✓ zabytki architektury, dokumenty, broń, malowidła, ✓ muzeum i jego znaczenie; ✓ skansen; ✓ ochrona zabytków	✓ scholaris – Źródła historyczne (prezentacja) ✓ scholaris – Źródła wiedzy historycznej (schemat) ✓ scholaris – Polskie zabytki na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego ✓ projekt „Zakładamy klasowe muzeum” – uczniowie gromadzą i opisują eksponaty, są też przewodnikami po muzeum – może stać się ono wstępem do Izby Regionalnej, kolejne roczniki uczniów będą ją uzupełniać;
	3.	1. Zegary mierzą czas... cóż to jest czas?	1	I	✓ przykłady różnych zegarów; ✓ sposoby mierzenia czasu ✓ pojęcia: chronologia, era, tysiąclecie, milenium, wiek, stulecie, półwiecze, pne, ne, ✓ kalendarz	

	4.	1. Kiedy to było? Obliczenia czasowe.	1	I	<ul style="list-style-type: none"> ✓ oś czasu ✓ określanie wieku i jego połowy ✓ oznaczanie czasu na osi liczbowej ✓ porządkowanie czasu na osi ✓ obliczanie czasu między wydarzeniami ✓ zapisywanie dat 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ scholaris – Sposoby mierzenia czasu (prezentacja) ✓ oś czasu na ścianie – trzeba do niej powracać jak najczęściej
	5.	1. Palcem po mapie ... w przeszłość.	1	II	<ul style="list-style-type: none"> ✓ mapa historyczna i plan; ✓ znaczenie mapy ✓ odróżnianie map historycznych i geograficznych; ✓ legenda mapy ✓ czytanie map 	
NA TROPACH PREHISTORII	1.	1. Bardzo dawna historia człowieka czyli jak żyli nasi przodkowie	2		<ul style="list-style-type: none"> ✓ życie ludzi pierwotnych ✓ pojęcia : polowania, wędrówki, koczowniczy i osiadły tryb, rysunki naskalne, paleolit, neolit 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ projekt „Między nami jaskiniowcami” - uczniowie przedstawiają zajęcia myśliwych, zbieraczy, ... przebierają się jak ludzie pierwotni ✓ wycieczka do stanowiska archeologicznego z czasów neolitu (autorka programu ma taką możliwość)
	2.	1. Wynałazki, które zmieniły bieg historii – ogień i koło.	1		<ul style="list-style-type: none"> ✓ życie bez ognia ✓ wzniesienie ognia ✓ znaczenie ognia ✓ wynalezienie koła ✓ znaczenie koła 	
	3.	1. Od rysunków naskalnych do liter.	2		<ul style="list-style-type: none"> ✓ znaczenie pisma ✓ pismo obrazkowe ✓ pismo klinowe ✓ różne alfabety ✓ znaki na tabliczkach 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ projekt- grupy uczniów przygotowują informacje o poszczególnych rodzajach pisma
ŚLA DAM	1.	1. Moja rodzina to moja mała historia.	3	1.4	<ul style="list-style-type: none"> ✓ członkowie rodziny ✓ ród ✓ rodzina 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ projekt – uczniowie indywidualnie przygotowują drzewo genealogiczne (konkurs klasowy), opowieść o dziejach

		2. Drzewo genealogiczne mojej rodziny.			✓ drzewo genealogiczne ✓ czytanie drzewa	rodziny, wywiady z członkami rodzin – dobrze w korelacji z innymi przedmiotami
	2.	1. Moja miejscowość – moje miejsce na Ziemi. 2. Tradycje i zwyczaje mojej miejscowości.	2	1.1 1.2 2.1 2.2 2.3	✓ pochodzenie nazwisk ✓ pochodzenie nazwy miejscowości	✓ projekt – grupy uczniów opracowują poszczególne zagadnienia – zabytki, ścieżki przyrodnicze, znani ludzie, tradycje – w dowolnej formie (plakat, folder) – dobrze w korelacji z innymi przedmiotami
	3.	1. W domu, w szkole, w mojej miejscowości	1	1.5, 1.6 1.7, 1.8 4.4, 5.2		✓ projekt – grupy uczniów przygotowują informacje dotyczące miejscowości – legendy, zabytki, historię – dobrze w korelacji z innymi przedmiotami
NA TROPIE DZIEJÓW POLSKI	1.	1. Polska - moja Ojczyzna	1	3.1		✓ projekt – grupy uczniów przygotowują informacje dotyczące różnych aspektów historii Polski – legendy, zabytki, historię – dobrze w korelacji z innymi przedmiotami
	2.	1. Poznajemy wszystkie stolice Polski.	4	3.2		✓ projekt – grupy uczniów przygotowują informacje dotyczące Gniezna, Krakowa i Warszawy – legendy, zabytki, historię – dobrze w korelacji z innymi przedmiotami
	3.	1. Polska niejedno ma imię – kto tu mieszka?	1	3.2 3.3		✓ mniejszości narodowe w klasie, miejscowości, kraju
	4.	1. Patriotyzm – co to takiego?	1	3.1		✓ np. wykonanie gazetki, udział lub przygotowanie patriotycznego programu z okazji 11 listopada, 3 Maja czy innego święta narodowego

Drugi / trzeci rok nauki (V- VI)

Dzi ał	L. p	Temat	L. god z.	Odnies ienia do podsta wy progra mowej	Treści nauczania	Środki dydaktyczne, materiały, zasoby, pomoce, formy pomocne i możliwe do wykorzystania
ŚLADAMI DYNASTII PIASTÓW	1.	1. Ziemie polskie w czasach najdawniejszych – wizyta w Biskupinie	1		<ul style="list-style-type: none"> ✓ odkrycie osady ✓ Biskupin jako gród ✓ życie codzienne w Biskupinie ✓ tajemnica Biskupina 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ A. Świrszczyńska: „Arkona – gród Światowida” ✓ fragm.. filmu „Stara baśń”
	2.	1. A może było tak ... legendarne początki naszej Ojczyzny	1	10.1	<ul style="list-style-type: none"> ✓ legendy (Piast Kołodziej, O Lechu, Czechu i Rusie, o Popielu...) ✓ postacie legendarne i historyczne ✓ Gall Anonim i Wincenty Kadłubek ✓ 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ scholaris – Legendarne początki państwa polskiego (scenariusz) ✓ scholaris – Mapa plemion polskich (prezentacja) ✓ konkurs na opowiadanie legendy – dobrze w korelacji z innymi przedmiotami
	3.	1. Mieszko I – pierwszy historyczny władca Polski	2	10.2 10.3	<ul style="list-style-type: none"> ✓ powstanie państwa Polan ✓ rola Mieszka I ✓ przyczyny małżeństwa z Dobrawą ✓ znaczenie chrztu ✓ organizacja państwa ✓ drużyna książęca, wojowie 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ scholaris – Pierwsze polskie dynastie (scenariusz) ✓ scholaris – Mapa państw Polan i Wiślan (prezentacja) ✓ W. Przyborowski: „Lelum Polelum”
	4.	1. Bolesław Chrobry – pierwszy król Polski	2	10.4	<ul style="list-style-type: none"> ✓ św. Wojciech i jego wyprawa ✓ pojęcia: Drzwi Gnieźnieńskie, Prusowie, biskupstwo ✓ okoliczności i znaczenie zjazdu w Gnieźnie ✓ znaczenie koronacji Bolesława 	

NA TROPACH	5.	1. Polska w czasach rozbicia dzielnicowego.	1		✓ Gall Anonim, Otton III ✓ testament Bolesława Krzywoustego ✓ rozbiecie dzielnicowe ✓ Władysław Łokietek i zjednoczenie państwa	✓ A. Korta: „Gniewko, syn rybaka” lub film „Znak orła”
	6.	1. W grodzie i w podegrodziu	1	10.3	✓ budowa grodów średniowiecznych ✓ gród – ośrodek gospodarczy i polityczny ✓ podegrodzie i jego mieszkańcy ✓ pojęcia: gród, plemię, władza książęca, podegrodzie, kasztelan, drużynnik	✓ E. Nowacka: „Złote i szare” ✓ budowa makiety grodu średniowiecznego w grupach
	7.	1. W średniowiecznym Krakowie	1	10.6	✓ rozwój Krakowa w średniowieczu i jego znaczenie ✓ zabudowa miasta średniowiecznego ✓ życie mieszkańców Krakowa i grupy – kupcy, plebs, patrycjat, pospólstwo, rzemieślnicy ✓ samorząd miejski	✓ scholaris – Zabytki Krakowa (prezentacja) ✓ scholaris – Styl romański w Polsce (prezentacja) ✓ Podziemny Kraków – wycieczka, wystawa
	8.	1. Z wizytą u Zawiszy Czarnego w jego zamku	1	12.1 12.2	✓ wygląd zamku rycerskiego ✓ zamek i podzamcze ✓ rycerstwo w średniowieczu ✓ kodeks rycerski ✓ Zawisza Czarny – wzór rycerza i człowieka	✓ wycieczka do zamku rycerskiego, jeżeli jest w pobliżu
	9.	1. Ostatni Piast na tronie polskim – Kazimierz Wielki	2	10.6	✓ Kazimierz Wielki i jego zasługi ✓ uczta u Wierzyńka ✓ Akademia Krakowska, żacy ✓ zamki obronne ✓ kodeks, prawo ✓ drzewo genealogiczne Piastów	
	1.	1. Skąd się wzięli w Polsce Krzyżacy?	1		✓ sprowadzenie do Polski Krzyżaków ✓ życie pod rządami Krzyżaków ✓ zamki zbudowane przez Krzyżaków- np. Malbork	
	2.	1. Unia dwóch	1	17.1	✓ Jadwiga na tronie	

		państw czyli Jadwiga i Władysław Jagiełło		17.2 17.3	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Władysław Jagiełło królem Polski ✓ unia personalna ✓ Litwa –chrystianizacja ✓ zasługi Jadwigi dla Akademii Krakowskiej 	
	3.	1. Wielka wojna z Krzyżakami	1	17.4	<ul style="list-style-type: none"> ✓ przyczyny i skutki wielkiej wojny z Krzyżakami ✓ bitwa pod Grunwaldem ✓ wielki mistrz, książę litewski ✓ stolica państwa krzyżackiego 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ fragm.. filmu „Krzyżacy” ✓ W. Szalay-Groele: „Straszne dziedzictwo”
		2. Siedmiu wspinałych – od Mieszka I do Władysława Jagiełły	1		<ul style="list-style-type: none"> ✓ postacie – Mieszko I, Bolesław Chrobry, Kazimierz Odnowiciel, Bolesław Krzywousty, Władysław Łokietek, Kazimierz Wielki, Władysław Jagiełło ✓ osiągnięcia władców – „ranking” ✓ pojęcia: suwerenność, unia personalna, lokowanie miast 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”
	4.	1. „Złoty wiek” – z wizytą na Wawelu	1	18	<ul style="list-style-type: none"> ✓ kultura renesansu na dworze Zygmunta Starego i Bony ✓ nauka, kultura i sztuka ✓ rozbudowa Wawelu i Dzwon Zygmunta ✓ hołd pruski ✓ życie na Wawelu ✓ „złoty wiek” 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ scholaris- Sztuka renesansowa w Polsce (tablica) ✓ J.I.Kraszewski: „Paziowie króla Zygmunta”
	5.	1. W pracowniach mistrzów polskiego renesansu	1	III	<ul style="list-style-type: none"> ✓ odkrycie Mikołaja Kopernika ✓ Jan Kochanowski i Mikołaj Rej 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ A. Domańska: „Historia żółtej cizemki” ✓ A. Domańska: „Krysia bezimienna”
	6.	1. Zygmunt August i jego rządy	1	20.1 20.2	<ul style="list-style-type: none"> ✓ unia lubelska i jej znaczenie ✓ Zygmunt August – ostatni Jagiellon na tronie 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Deotyma: „Panienka z okienka”
ŚIA	1.	1. W Rzeczypospolitej Obojga	1	20.1 20.2	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Rzeczpospolita Obojga Narodów ✓ wolna elekcja – wybór króla przez szlachtę ✓ sejm elekcyjny 	

		Narodów i ... wielu narodów			<ul style="list-style-type: none"> ✓ przywileje szlacheckie ✓ demokracja szlachecka ✓ pospolite ruszenie ✓ liberum veto 	
	2.	1. Wybieramy króla czyli ... wolna elekcja w naszej klasie to tu rządzi?	1	19.1	<ul style="list-style-type: none"> ✓ artykuły henrykowskie i pacta conventa ✓ przywileje szlacheckie ✓ demokracja szlachecka ✓ pospolite ruszenie ✓ liberum veto 	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”
	3.	1. Na szlacheckim dworze.	1	19.2	<ul style="list-style-type: none"> ✓ znaczenie szlachty dla gospodarki ✓ gospodarstwo szlacheckie ✓ folwark, pańszczyzna ✓ spław Wisłą do Gdańska ✓ Polska spichlerzem Europy 	
NA TROPIE WYDARZEŃ WOIENNYCH W XVII I XVIII W.	1.	1. Wojna z Kozakami.	1		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sicz zaporoska i Kozacy ✓ Powstanie Chmielnickiego 	✓ fragm. filmu: „Ogniem i mieczem”
	2.	1. Wojna polsko – szwedzka – „Potop”	1	21.1	<ul style="list-style-type: none"> ✓ potop szwedzki ✓ obrona Częstochowy ✓ wojna podjazdowa ✓ hetman Stefan Czarniecki, buława 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ fragm.. filmu: „Potop” ✓ W. Przyborowski: „Szwedzi w Warszawie”
	3.	1. Odsiecz wiedeńska	1	21.2	<ul style="list-style-type: none"> ✓ wojny polsko – tureckie ✓ Jan Karol Chodkiewicz i Stanisław Żółkiewski ✓ Jan III Sobieski ✓ odsiecz wiedeńska ✓ husaria 	
	4.	1. Potęga polskiego oręża	1		✓ fortele polskich wodzów podczas wojen – bitwa pod Grunwaldem, Kircholmem, Kłuszynem, Chocimiem	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”

CZASY ROZBIORÓW	5.	1. Na dworze króla Stasia	1	III	✓ sens pospolitego ruszenia ✓ próby naprawy państwa ✓ mecenat, „obiady czwartkowe” ✓ twórcy czasów stanisławowskich ✓ rządy ostatniego króla	
	6.	1. Upadek Najjaśniejszej – I rozbiór Polski	1	22.1	✓ konfederacja barska ✓ I rozbiór Polski	
	7.	1. Sejm Czteroletni i II rozbiór Polski 2. Piszemy konstytucję	2	22.1	✓ Sejm Wielki i konstytucja – próby ratowania i reform ✓ wojna z Rosją ✓ II rozbiór Polski	✓ scholaris - II rozbiór Polski (scenariusz) ✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”
	8.	1. Powstanie Kościuszkowskie i III rozbiór Polski	1	22.2 22.3	✓ powstanie ✓ Tadeusz Kościuszko ✓ przysięga na Rynku krakowskim ✓ bitwa pod Racławicami ✓ kosynierzy ✓ rzeź Pragi ✓ III rozbiór Polski	
	1.	1. Legiony Dąbrowskiego	1		✓ Legiony we Włoszech ✓ Mazurek Dąbrowskiego ✓ postacie- Jan Henryk Dąbrowski, Józef Wybicki	
CZASY ROZBIORÓW	2.	1. Powstanie Listopadowe	1	23.1 23.2	✓ przyczyny i przebieg powstania ✓ dowódcy ✓ Arsenał, spisek podchorążych ✓ Noc Listopadowa ✓ Olszynka Grochowska, obrona Woli	
	3.	1. Powstanie	1	23.1	✓ przyczyny i przebieg	

		Styczniowe		23.2	✓ dowódcy ✓ branka, Biali, Czerwoni ✓ zsyłka, Cytadela	
	4.	Pytanie o powstanie	1		✓ turniej dwóch grup na temat powstań	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”
	5.	1. Życie Polaków pod zaborami	1	23.3	✓ życie Polaków w poszczególnych zaborach ✓ rusyfikacja i germanizacja	✓ M. Kruger: „Godzina pąsowej róży”
	6.	1. W XIX – wiecznym mieście polskim	1	25.1 25.2 25.3 25.4	✓ rozwój przemysłu na ziemiach polskich ✓ produkcja fabryczna ✓ epoka pary, żelaza, węgla	
	7.	1. Wielka Emigracja 2. Polskie ślady na świecie	2	24.1 24.2 24.3	✓ przyczyny emigracji ✓ emigracja polityczna i zarobkowa ✓ wielcy Emigranci i ich zasługi – Fryderyk Chopin, Adam Mickiewicz, Helena Modrzejewska, Maria Curie –Skołowska	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”
	8.	1. Walka nie walka – o polską mowę	1	23.3 23.4	✓ tajne nauczanie ✓ Wóz Drzymały ✓ dzieci z Wrześni ✓ twórcy –Henryk Sienkiewicz, Stanisław Moniuszko, Jan Matejko, Stanisław Wyspiański	✓ scholaris –Historia Polski w obrazach (prezentacja) –proponuje się na lekcje podsumowującą
WOLNOŚĆ !!!	1.	1. Polska podczas I wojny światowej	1	26.3	✓ przyczyny wybuchu wojny ✓ udział Polaków w wojnie- wcielanie do armii zaborców ✓ armia gen. Hallera	✓ uczniowie zasięgają informacji w swoich rodzinach o udziale dziadków w wojnie
	2.	1. Marszałek Józef Piłsudski wracza do	1		✓ postać marszałka ✓ Legiony Piłsudskiego	

		Polski				
	3.	1. Budujemy wolną Polskę	1	26.1	<ul style="list-style-type: none"> ✓ kongres w Wersalu ✓ ustanowienie granic (w tym w naszej miejscowości) ✓ Ignacy Jan Paderewski, Roman Dmowski ✓ 13 punkt Wilsona 	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”
	4.	1. Druga Rzeczypospolita	1	26.1 26.3	<ul style="list-style-type: none"> ✓ rozwój gospodarczy ✓ twórcy potęgi państwa ✓ nauka, kultura i sztuka ✓ w przede dniu wybuchu wojny 	✓ projekt „Uczniowie adoptują zabytki” CEO
II WOJNA ŚWIATOWA W POLSCE	1.	1. II wojna światowa w Polsce	1	27.1 27.2	<ul style="list-style-type: none"> ✓ obrona Westerplatte ✓ wojna obronna ✓ kapitulacja ✓ najazd sowiecki, Katyń 	✓ scholaris - II wojna światowa –kampania wrześniowa (prezentacja)
	2.	1. Życie Polaków pod okupacjami czyli niepodległość w graffiti	1	27.3 27.4	<ul style="list-style-type: none"> ✓ okupacja niemiecka i sowiecka ✓ los ludności żydowskiej ✓ łapanki, obozy koncentracyjne ✓ los dzieci Zamojszczyzny ✓ życie naszej miejscowości podczas II wojny 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy” ✓ Szabo: „Tajemnica Abigail”
	3.	1. Opór Polaków wobec dwóch okupacji 2. Powstanie warszawskie 3. Polska mapa II wojny światowej	1	27.5	<ul style="list-style-type: none"> ✓ formy oporu Polaków wobec okupantów ✓ Szare Szeregi, państwo podziemne ✓ Powstanie Warszawskie –przyczyny, przebieg, skutki ✓ Polacy na frontach II wojny światowej – Tobruk, Narwik, Monte Cassino, Lenino 	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”
W POLSCE	1.	1. Odbudowa państwa polskiego po wojnie 2. Opisać PRL	2	28.1 28.2	<ul style="list-style-type: none"> ✓ odbudowa państwa ze zniszczeń wojennych; ✓ nowe granice, nowe państwo ✓ socrealizm ✓ życie ludzi w PRL-u 	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”

	2.	1. „Solidarność” 2. Spotkanie ze świadkami historii 3. List do Lecha Wałęsy	2	29.1 29.2	✓ protesty robotnicze, studenckie ✓ stan wojenny ✓ „Solidarność” ✓ wybór papieża Polaka ✓ wolne wybory	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”
	3.	1. Polska krajem demokratycznym	1	4.1	✓ zasady demokracji ✓ parlament w Polsce ✓ Konstytucja ✓ prawo	
	4.	1. Jesteśmy samorządni	1	2.3	✓ samorząd terytorialny ✓ władze lokalne w naszym regionie	
	5.	1. Wolność to ...	1	4.3 4.4	✓ życie w państwie demokratycznym ✓ wolność słowa ✓ prawa i obowiązki obywatelskie	✓ „Mam gen wolności”- scenariusz z zeszytu dydaktycznego dla nauczycieli – wyd. Fundacja „Instytut Lecha Wałęsy”

Drugi / trzeci rok nauki (V- VI)

Dział	L. p	Temat	L. god z.	Odniesienia do podstawy programowej	Treści nauczania	Środki dydaktyczne, materiały, zasoby, pomoce, formy pomocne i możliwe do wykorzystania
PIERWSZE CYWILIZACJE	1.	1. Czas w historii	1	I	✓ powtórzenie wiadomości ✓ obliczenia czasowe	
	2.	1. Cywilizacje znad wielkich rzek 2. Wielkie cywilizacje Wschodu	2		✓ warunki naturalne Mezopotamii ✓ miasta – państwa nad wielkimi rzekami ✓ osiągnięcia cywilizacyjne Mezopotamii – prawo, budownictwo, pismo ✓ Sumerowie i ich osiągnięcia ✓ Palestyna – państwo na Wschodzie ✓ wędrówki Izraelitów ✓ opowieści biblijne – Dawid i Goliat,	✓ J. Edigey: „Król Babilonu” ✓ J. Edigey: „Strzała z Elamu” ✓ J. Edigey: „Szpieg króla Ascharodona”

	3.	1. W Egipcie faraonów	1		mądrość Salomona ✓ warunki naturalne państwa egipskiego – „Egipt darem Nilu” ✓ faraon i jego władza ✓ wierzenia Egipcjan, obrzędy pogrzebowe ✓ osiągnięcia Egipcjan ✓ pismo	✓ J. Edigey: „Strażnik piramidy” ✓ E. Nowacka: „Śliczna Tamit”
	4.	1. Życie codzienne Egipcjan	1		✓ rolnictwo egipskie ✓ budowniczowie piramid	
W ŚWIECIE STAROŻYTNYCH GREKÓW	1.	1. Grecja i jej mieszkańcy	1		✓ warunki naturalne Grecji ✓ kolonizacja grecka ✓ życie codzienne Greków	✓ W. Makowiecki: „Przygody Meliklesa Greka” ✓ W. Makowiecki: „Przygody Diossosa”
	2.	1. Greckie wychowanie	1		✓ rodzina grecka i podział ról ✓ wychowanie ateńskie i spartańskie	
	3.	1. W Atenach Peryklesa	1	9.2	✓ osiągnięcia Greków w architekturze (porządki) ✓ Akropol – świątynie i rzeźby - Fidiasz, Myron ✓ filozofia Greków – Sokrates, Arystoteles ✓ Perykles – prawo	✓ scholaris – Trzy główne porządki w architekturze greckiej (prezentacja)
	4.	1. W świecie greckich bogów	1	9.2	✓ mitologia grecka ✓ opowieści o bogach i herosach ✓ literatura – „Odyseja”, „Iliada” - Homer ✓ teatr grecki ✓ sport – odniesienie do współczesności	
	5.	1. Ateńska demokracja	1		✓ demokracja ateńska ✓ zgromadzenie ludowe ✓ ostracyzm ✓ wojny z Persami	
W CE	1.	1. Miasto na Siedmiu Wzgórzach	1	9.3	✓ warunki naturalne Rzymu ✓ legendy o powstaniu Rzymu – Eneasz,	

					Remus i Romulus	
	2.	1. Życie Rzymian na co dzień	1	9.3	<ul style="list-style-type: none"> ✓ republika rzymska, senat ✓ rodzina rzymska – podział ról ✓ niewolnictwo ✓ wierzenia Rzymian ✓ rozrywki Rzymian 	
	3.	1. Co zostawili po sobie Rzymianie?	1	9.3	<ul style="list-style-type: none"> ✓ osiągnięcia Rzymian w architekturze – termy, akwedukty, łuki triumfalne, drogi ✓ literatura rzymska – Horacy, Owidiusz ✓ prawo rzymskie 	✓ scholaris - Osiągnięcia starożytnych Rzymian (prezentacja)
	4.	1. Rzymianie wojują!	2		<ul style="list-style-type: none"> ✓ legiony - armia rzymska ✓ cesarstwo rzymskie – podboje Rzymian ✓ upadek cesarstwa – wojny domowe w imperium ✓ Hunowie- Atylla, Wandalowie 	
	5.	1. Do Rzymu wkracza chrześcijaństwo	1	9.4	<ul style="list-style-type: none"> ✓ działalność Jezusa i apostołów ✓ działalność św. Pawła i Piotra ✓ symbole chrześcijaństwa ✓ tolerancja religijna 	✓ scholaris – Chrześcijaństwo (tablica)
W MROKACH ŚREDNIOWIECZA	1.	1. W państwie Karola Wielkiego	1		<ul style="list-style-type: none"> ✓ państwo Franków ✓ osiągnięcia państwa Karola Wielkiego – pismo, szkoły, nauka ✓ podział państwa 	
	2.	1. W cieniu średniowiecznych katedr	1		<ul style="list-style-type: none"> ✓ styl romański i gotycki ✓ pielgrzymki i krucjaty 	
	3.	1. Sztuka i kultura średniowiecza	1		<ul style="list-style-type: none"> ✓ ideały średniowieczne – święci, rycerze i królowie 	
	4.	1. Zakonnik - rycerz – kto to taki?	1		<ul style="list-style-type: none"> ✓ zakony średniowieczne ✓ działalność zakonników ✓ zakony walczące w krucjatach 	

	5.	1. W klasztorze u św. Franciszka	1	11.1 11.2		✓ fragm.. filmu o św. Franciszku
	6.	1. Rycerze nie tylko Króla Artura	2	12.1 12.2	✓ zamek rycerski w średniowieczu ✓ kodeks rycerski ✓ legendy i opowieści o rycerzach – rycerze okrągłego stołu, legenda o św. Jerzym	✓ fragm.. filmu o Rycerzach Okrągłego Stołu
	7.	1. Życie ludzi w średniowiecznej Europie	1	13.1 13.2 14.1 14.2	✓ stany średniowiecznej Europy ✓ rozwój uniwersytetów	
NA STATKACH ŻEGLARZY I PIRATÓW	1.	1. Renesans – odrodzenie – humanizm	1		✓ humanizm i odrodzenie ✓ znaczenie dla człowieka nowych myśli ✓ architektura i sztuka odrodzenia	
	2.	1. W pracowniach mistrzów europejskiego renesansu	3		✓ Leonardo da Vinci – człowiek renesansu ✓ dokonania Michała Anioła ✓ znaczenie wynalazku Jana Gutemberga	
	3.	1. „Stary” i „nowy” świat	2		✓ wyobrażenia ziemi w poprzednich czasach ✓ przyczyny i okoliczności wypraw odkrywczych ✓ kultury prekolumbijskie (Majowie, Inkowie, Aztekowie) i inne	✓ A. Rowiński : „Spadek po synach słońca”
	4.	1. Wielcy odkrywcy XVI w.	2		✓ żeglarze i odkrywcy: Henryk Żeglarz, Bartłomiej Diaz, Vasco da Gama, Ferdynand Magellan	✓ scholaris – Wielkie odkrycia geograficzne (scenariusz) ✓ scholaris – Nowy Świat i jego odkrywcy (scenariusz)
	5.	1. Krzysztof Kolumb i jego wyprawy	2	15.1 15.2	✓ poszukiwania drogi do Indii ✓ wyprawy Krzysztofa Kolumba	✓ fragm.. filmu: „Kolumb”
	6.	1. Skutki wielkich odkryć geograficznych	1	15.3	✓ podboje i kolonizacja „nowego świata” ✓ skutki gospodarcze, ekonomiczne i inne	

WIEK ROZUMU	1.	1. Odkrycia i wynalazki czasów przełomu wieków	2		✓ encyklopedyści ✓ odkrycia i wynalazki (żarówka, telefon...) ✓ wiek pary i elektryczności ✓ kolej	✓ zakładamy mini – muzeum myśli technicznej w klasie – uczniowie przygotowują eksponaty i informacje
	2.	1. Wielka Rewolucja Francuska	1		✓ Napoleon Bonaparte ✓ rewolucja ✓ Konstytucja	
	3.	1. Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki	2		✓ cywilizacje na ziemiach Stanów Zjednoczonych ✓ podbój Ameryki ✓ Jerzy Waszyngton ✓ Deklaracja Niepodległości	
DWIE WOJNY	1.	1. I wojna światowa – kruchy pokój	1		✓ przyczyny wybuchu wojny ✓ skutki wojny ✓ nowa broń ✓ koniec wojny	
	2.	1. Dwadzieścia spokojnych (?) lat	2		✓ rozwój państw europejskich ✓ wielki kryzys	
	3.	1. W przededniu II wojny światowej	1		✓ dojście Hitlera do władzy ✓ Hitler, Mussolini, Stalin ✓ rozwój faszyzmu w Europie	
	4.	1. II wojna światowa w Europie	1		✓ wrzesień 1939 w Europie ✓ podbój krajów europejskich przez Niemcy ✓ najazd na Związek Radziecki	
	5.	1. Koniec najstraszniejszej z wojen	1		✓ kapitulacja Niemiec i koniec wojny w Europie ✓ włączenie się USA i Japonii do wojny ✓ zrzućenie bomby atomowej na Hiroszimę	
ŚWIAT	1.	1. Świat po II wojnie światowej	1		✓ podział Europy i świata po wojnie ✓ Żelazna kurtyna i wyścig zbrojeń	
	2.	1. Świat stał się mały	1	7.1	✓ podbój kosmosu	

3.	1. Jesień Narodów	1		✓ lata 80- w Europie i powstanie nowych państw	
4.	1. Zagrożenia współczesnego świata	2	7.2 7.3 7.4 7.5	✓ nędza na świecie ✓ bezrobocie ✓ sytuacja dzieci w niektórych krajach ✓ terroryzm ✓ organizacje niosące pomoc ✓ zagrożenia ekologiczne	
5.	1. Polska w UE i NATO	1	6	✓ prawa i obowiązki obywatela Unii Europejskiej ✓ symbole unijne ✓ korzyści i zagrożenia związane z przynależnością do struktur europejskich	
6.	1. Problemy Polski współczesnej	1	29.3 4.3	✓ znaczenie pracy w życiu człowieka – bezrobocie; ✓ wykluczenie społeczne ✓ organizacje niosące pomoc, środki pomocowe	
7.	1. Jestem odpowiedzialny za moją małą miejscowość	2		✓ moja miejscowość w mojej gminie ✓ środki pomocowe w mojej miejscowości ✓ przyszłość mojej miejscowości	✓ projekt – uczniowie rozpoznają potrzeby swojej ulicy, miejsca, wcielają się w rolę radnych... ✓ wskazana wycieczka na obrady Rady Gminy

III. OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW czyli jaki będzie nasz uczeń?

Uczeń powinien – po drugim etapie edukacyjnym - uzyskać umiejętności i wiedzę z zakresu historii i społeczeństwa, która powinna być podstawą dla dalszej nauki historii na trzecim etapie edukacyjnym, w gimnazjum.

W związku z tym uczeń:

- ✓ Potrafi integrować różną wiedzę historyczną i zna różne źródła informacji wiedzy o historii i potrafi z nich korzystać
- ✓ Dostrzega związki przyczynowo – skutkowe wydarzeń wiedząc, że wszystkie wydarzenia mają swoje przyczyny i następstwa i wyjaśnia je
- ✓ Dokonuje ocen faktów i wydarzeń historycznych, wyraża swoje zdanie, opinie i sądy
- ✓ Tworzy opisy, opowiadania i inne formy wypowiedzi na podstawie treści historycznych, wykorzystując wiedzę o realiach przedstawianych wydarzeń
- ✓ Wie, jak dokonywać wszelkich obliczeń czasowych, zna pojęcia związane z czasem i posługuje się nimi umieszczając wydarzenia w czasie i przestrzeni
- ✓ Jest świadomy swoich korzeni, przynależności, swojego miejsca, rysuje drzewo genealogiczne rodziny. Zna i szanuje symbole narodowe i regionalne, zna historię swojego państwa i regionu, władców i najważniejsze postacie. Szanuje dziedzictwo narodowe.
- ✓ Wybiera właściwe postawy wykorzystując wiedzę o wartościach i rozumie konsekwencje złych wyborów. Przestrzega norm społecznych i aktywnie uczestniczy w życiu klasy i szkoły
- ✓ Potrafi wyrażać swoje zdanie, słuchać innych, stosując zasady tolerancji, szacunku dla innych i przedstawiając własne, odmienne stanowisko, uznaje stanowisko innych.
- ✓ Rozumie związki między przeszłością a teraźniejszością, trwałość i ciągłość rozwoju wiedząc, że teraźniejszość jest wynikiem wydarzeń z przeszłości. Opisuje zmiany cywilizacyjne.
- ✓ Potrafi odczytywać informacje ze źródeł historycznych, jednocześnie czyta mapy, wykresy i tabele. Wyciąga wnioski, dokonuje selekcji informacji wybierając niezbędne.
- ✓ Umiejscawia wydarzenia w czasie i przestrzeni .

Zdobyte w ten sposób umiejętności i wiedza pozwolą uczniowi na swobodne operowanie datami, orientację w czasie i przestrzeni, a w końcu pozwalać na dostrzeganie związków przeszłości z dniem dzisiejszym. Interpretacja, analiza, czytanie tekstów ze zrozumieniem, stawianie pytań, odpowiadanie na nie, wyciąganie wniosków na podstawie obserwacji to cechy pożądane u ucznia. Uczeń tworzy krótkie teksty, w których będzie opisywał wydarzenia, opowiada o nich, o głównych postaciach, ale też wyraża własne zdanie i potrafi je uzasadnić.

Nabyte na lekcjach historii umiejętności uczeń może wykorzystać także na lekcjach j. polskiego, przyrody. Umiejętności te mogą mieć praktyczne znaczenie w życiu codziennym (np. mapa, plan, przyczyny i skutki).

IV. METODY SPRAWDZANIA I OCENIANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW czyli jak sprawdzimy co wie?

Ustalając własne kryteria oceny, nauczyciel musi uwzględnia zapisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 roku w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. 2007 nr 83 poz. 562 z późniejszymi zmianami) oraz odnośne zapisy w statucie szkoły. Są to dokumenty nadrzędne.

Kryteria oceniania powinny stanowić ujednolicone standardy. Jednolite kryteria ułatwiają pracę uczniom i ich też rodzicom.

Metody sprawdzania osiągnięć ucznia

Odpowiedź ustna

Nauczyciel ocenia wiedzę faktograficzną oraz logikę wypowiedzi i poprawność językową. Uczeń odpowiada swobodnie, niekoniecznie przy tablicy, za wyjątkiem odpowiedzi przy mapie. W razie problemów ucznia z odpowiedzią nauczyciel zadaje pytania pomocnicze.

Prace pisemne/ sprawdziany

Prace pisemne z historii to testy, w których uczeń ma możliwość wyboru odpowiedzi, ale zawierające także zadania otwarte, ćwiczenia, w których należy wypełniać lukę, dobrze jest zastosować czytanie mapy czy wykresu i zadanie dłuższe. Pozwoli to uczniom na przygotowywanie się do Sprawdzianu po klasie 6.

Prace domowe

Praca domowa uczniów powinna stanowić podsumowanie wiedzy wyniesionej z lekcji. Należy starać się, aby była to praca samodzielnie wykonana przez ucznia.

Ocena pracy w grupie

Oceny poszczególnych uczniów należy zróżnicować biorąc pod uwagę indywidualny wkład ucznia w rozwiązywanie zadania postawionego przed grupą oraz współpracę ucznia z innymi członkami grupy. Podobne kryterium należy zastosować przy ocenie pracy ucznia w projekcie edukacyjnym, w którym uczniowie pracują w grupach.

Aktywność na lekcji

Przez aktywność rozumie się wypowiadania własnych opinii, stawiania pytań przez ucznia.

Ocena zeszytu z notatkami

Zeszyt lekcyjny podlega ocenie – głównie zawartość merytoryczna, niemniej jednak należy zwracać uczniom uwagę na estetykę, błędy tak językowe jak i ortograficzne, nie mogą one stanowić jednak podstawy do oceny.

Ocena pozalekcyjnej aktywności ucznia

Aktywność pozalekcyjna ucznia to udział ucznia w konkursach czy olimpiadach, czytanie literatury związanej z wydarzeniami historycznymi, dzielenie się przez ucznia wiedzą ponadprogramową, zdobywaną poza lekcjami szkolnymi.

Niedostateczny

Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który:

- ✓ nie opanował materiału objętego programem nawet w zakresie minimalnym;
- ✓ odmawia odpowiedzi na zadawane pytania, nie wykonuje pracy domowej,
- ✓ wykazuje całkowity brak zainteresowania przedmiotem;
- ✓ nie opanował chronologii najważniejszych wydarzeń, podstawowych pojęć i postaci historycznych oraz współczesnych,
- ✓ nie potrafi sformułować prostej wypowiedzi, nie jest w stanie udzielić odpowiedzi na

- zadane pytania nawet z pomocą nauczyciela,
- ✓ błędnie wyszukuje informacje w książce, wskazanym tekście, sieci internetu i innych źródłach lub nie jest w stanie w ogóle wyszukać żądanych informacji, nie potrafi korzystać z mapy,
 - ✓ nie potrafi odczytywać wiadomości ze źródeł historycznych;
 - ✓ wykazuje zupełny brak zainteresowania sprawami społecznymi
 - ✓ nie wywiązuje się z powierzonych mu zadań.

Dopuszczający

Ocenę dopuszczającą otrzymuje uczeń, który

- ✓ ma poważne braki w zakresie przewidzianego programem materiału podstawowego, jednak rozumie i stosuje podstawowe pojęcia,
- ✓ potrafi wykazać się wybiórczą znajomością pojęć historycznych oraz wiedzą na temat niektórych wydarzeń i postaci historycznych i współczesnych
- ✓ odpowiada na proste pytania do tekstu źródłowego i ilustracji; wybiórczo łączy fakty, daty i postaci (często popełnia błędy merytoryczne), wyłącznie z pomocą nauczyciela wyszukuje proste informacje w książce, tekście, sieci internetu,
- ✓ z pomocą nauczyciela pracuje z mapą.
- ✓ wybiórczo odrabia prace domowe,
- ✓ jest bierny w pracy w grupach i podczas projektu, nie wnosi żadnego wkładu pracy
- ✓ nie interesuje się sprawami społecznymi, rzadko uczestniczy w uspołeczniających przedsięwzięciach klasy.

Dostateczny

Ocenę dostateczną otrzymuje uczeń, który:

- ✓ zna i stara się stosować pojęcia z omawianego materiału, ale nie w pełni opanował wiedzę i umiejętności wynikające z programu nauczania;
- ✓ posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego, ale tylko niektóre wydarzenia potrafi przypisać datom;
- ✓ w niepełnym stopniu opanował pojęcia historyczne oraz wiedzę na temat omawianych wydarzeń i postaci historycznych oraz współczesnych i na ich podstawie samodzielnie wykonuje proste zadania;
- ✓ odpowiada na proste pytania do tekstu źródłowego, ilustracji, mapy i planu;
- ✓ interesuje się sprawami społecznymi – uczestniczy w uspołeczniających przedsięwzięciach klasy, formułuje własne stanowisko na ich temat, uchyla się od niektórych zadań zaplanowanych przez nauczyciela jako obowiązkowe.
- ✓ mało aktywnie pracuje na lekcji - odpowiada na zadawane pytania, próbuje zająć stanowisko, wyrazić własną opinię, wykonuje powierzone mu w ramach pracy w grupie zadania, nie przejawia jednak inicjatywy,

Dobry

Ocenę dobrą otrzymuje uczeń, który:

- ✓ opanował materiał, ale tylko zaplanowany przez nauczyciela jako obowiązkowy;
- ✓ zna, rozumie i posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego, najważniejsze wydarzenia potrafi przypisać datom;
- ✓ zna, rozumie i opanował pojęcia historyczne oraz wiedzę na temat omawianych wydarzeń i postaci historycznych i współczesnych, samodzielnie formułuje krótką wypowiedź na ich temat oraz samodzielnie wykonuje zadania o umiarkowanym stopniu trudności;
- ✓ odpowiada na pytania do tekstu źródłowego, ilustracji, mapy i planu, potrafi dokonać ich analizy i interpretacji, porządkuje i dokonuje selekcji źródeł historycznych;
- ✓ aktywnie i z własnej inicjatywy uczestniczy w klasowych i szkolnych przedsięwzięciach, wypowiada uzasadniając własne stanowisko, wykonuje zadania obowiązkowe

Bardzo dobry

Ocenę bardzo dobrą otrzymuje uczeń, który:

- ✓ w opanował całkowicie program nauczania;
- ✓ poprawnie posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego, przypisuje omawiane wydarzenia datom;
- ✓ zna, rozumie i stosuje opanował pojęcia historyczne oraz wiedzę na temat omawianych wydarzeń i postaci historycznych i współczesnych a także samodzielnie tworzy różne formy wypowiedzi na ich temat, także te o wysokim stopniu trudności;
- ✓ poprawnie posługuje się źródłami historycznymi - odpowiada na pytania do tekstu źródłowego, ilustracji, mapy i planu, umie dokonywać analizy i interpretacji, selekcjonuje i gromadzi źródła historyczne;
- ✓ żywo interesuje się sprawami społecznymi – aktywnie i z własnej inicjatywy uczestniczy w klasowych i szkolnych przedsięwzięciach, jest ich inicjatorem, czasem jego działania wykraczają poza obowiązkowe –uczestniczy w konkursach, ale bez powodzenia

Celujący

Ocenę celującą otrzymuje uczeń, który:

- ✓ w pełni opanował program nauczania;
- ✓ znakomicie posługuje się podstawowymi określeniami czasu historycznego, omawiane wydarzenia przypisuje datom;
- ✓ zna, rozumie i stosuje pojęcia historyczne, ma ogromną wiedzę na temat omawianych wydarzeń i postaci historycznych, samodzielnie tworzy różne formy wypowiedzi na ich temat oraz samodzielnie wykonuje zadania o wysokim stopniu trudności;
- ✓ sytuuje wydarzenia historyczne w czasie i przestrzeni, zwracając uwagę na ciąg przyczynowo - skutkowy
- ✓ doskonale posługuje się źródłami historycznymi i innymi źródłami informacji - odpowiada na pytania do tekstu źródłowego, ilustracji, mapy i planu, umiejętnie je analizuje i interpretuje, samodzielnie formułuje pytania do źródeł, selekcjonuje i gromadzi źródła historyczne oraz współczesne źródła informacji;

- ✓ jest inicjatorem i liderem społecznych przedsięwzięć klasy i szkoły, jest odpowiedzialny za te zadania i wywiązuje się z nich należycie
- ✓ chętnie uczestniczy w przedsięwzięciach wykraczających poza obowiązkowe –aktywnie uczestniczy w przedsięwzięciach pozalekcyjnych (w realizacji projektu edukacyjnego itp.), w konkursach przedmiotowych, systematycznie wzbogaca swoją wiedzę czytając literaturę dodatkową, prasę przedmiotową i posługuje się wiedzą z innych źródeł

V. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW, METODY, FORMY, TECHNIKI

I ŚRODKI W REALIZACJI PROGRAMU

Realizacja programu uwarunkowana jest odpowiednio kierowanym procesem dydaktycznym. W tym może pomóc **ograniczenie metod podających**. Nie oznacza to ich wykluczenia, jednak uczniowie w wieku 9 – 12 lat, jak wykazuje doświadczenie, przyswajają wiedzę i umiejętności głównie poprzez **metody aktywizujące**, powodujące uatrakcyjnienie zajęć, powodujące zainteresowanie uczniów tematem. Uczniowie lubią sami coś robić, a nauczyciel w sposób zawołany osiąga cele. Nie zawsze oczywiście takie metody będziemy w stanie stosować. Należy zatem tak organizować zajęcia, aby **zaspokajać oczekiwania uczniów**, wynikające z ich potrzeby ekspresji, zabawy, ciekawości świata. W tym rozumieniu uatrakcyjnianie zajęć odbywa się nie tylko poprzez aktywizujące metody, ale i **zabawę, i zaskoczenie**. Współczesny proces dydaktyczny nie może obejść się bez wykorzystanie **środków dydaktycznych**. Tak tradycyjnych, jak i nowoczesnych. Najbardziej efektywną wydaje się być praca w małych grupach, co w klasach małej szkoły jest możliwe. Należy stwarzać sytuacje, w których uczniowie **eksperymentują, obserwują**. Koniecznym także jest odpowiednie wyposażenie i **zagospodarowanie sali lekcyjnej**. Ważne, żeby uczniowie byli pobudzeni do twórczej pracy. Uczniowie powinni mieć możliwość **realizacji własnych pomysłów**, spowoduje to poczucie sensu tego, co robią. **Uwzględnienie zainteresowań uczniów** to także ich rozwijanie. Przy planowaniu działań, w tym projektów, warto pozwolić uczniom na **współdecydowanie** o jego kształcie i **podejmowanie decyzji**, oczywiście w granicach nauczycielskiego rozsądku, zwłaszcza w klasach młodszych. Wreszcie – dostrzegajmy nie tylko efekty pracy ucznia, ale i jego wkład pracy.

Wszystkie te zabiegi zapewnią dziecku poczucie bezpieczeństwa, a to pozwoli na efektywną pracę.

1. Praca na lekcji

Praca na lekcji to przede wszystkim wykorzystanie map, planów, tekstów źródłowych. Poza tym zastosowanie technologii informacyjnej – film, nagrania audio, wykorzystanie tablicy interaktywnej, Internetu, prezentacji multimedialnej.

2. Zajęcia dodatkowe

Nauczanie w klasach łączonych oznacza, że mamy do czynienia z małą szkołą, w której pracuje jeden nauczyciel. Jak każdy inny pedagog, powinien dodatkowo, poza pensum, odbywać dwie godziny zajęć. Proponuje się, aby to były właśnie takie zajęcia – dla uczniów wszystkich trzech klas łącznie. Oprócz tego nauczyciel drugą godzinę poświęca na szeroko pojęte **rozszerzanie wiedzy** historycznej uczniów. Na takich zajęciach oprócz przygotowania

uczniów do konkursów można realizować projekty edukacyjne, wymagające więcej niż jest możliwe na lekcji – czasu.

3. Zajęcia okazjonalne i cykliczne

W małych szkołach przygotowanie i realizacja działań na rzecz całej społeczności szkolnej, lokalnej absorbuje wszystkich. Przed nauczycielem historii stoją nie lada wyzwania. To on zazwyczaj jest odpowiedzialny za artystyczną oprawę uroczystości patriotycznych – święta narodowe, lokalne. Proponowany program nauczania może być – oprócz wymienionych zajęć - realizowany poprzez:

1. Poznanie zjawisk i zdarzeń w miejscach naturalnych

- ✓ uczniowie bardzo lubią **trasy zadaniowe – gry terenowe** (np. przy poznawaniu historii swojej miejscowości) – jest zwyczajny bieg patrolowy , niekoniecznie z wyjściem poza szkołę, z zadaniami dotyczącymi przyjętej przez nauczyciela tematyki;
- ✓ dobrym rozwiązaniem są **zajęcia muzealne**, które odbywają się w samej instytucji, natomiast w małej szkole, oddalonej od prawdziwego muzeum, z trudnościami finansowymi, takie muzeum można samemu zorganizować – a to mały zbiór eksponatów regionalnych, a to zbiór reprodukcji;
- ✓ **zajęcia w zabytkowych miejscach** (przy edukacji regionalnej) – w kościołach, kaplicach, młynach... ;
- ✓ **udział w seansach filmowych, spektaklach teatralnych**
- ✓ **współpraca z instytucjami kultury**

2. Tworzenie

- ✓ **przekład intersemiotyczny** – tworzenie ilustracji, komiksów
- ✓ tworzenie **prezentacji multimedialnych**
- ✓ tworzenie **własnych tekstów** – listów, opowiadań, sprawozdań...
- ✓ tworzenie **fotogazetek**
- ✓ **gry dramatyczne**
- ✓ gromadzenie informacji na określone tematy –np. wokół zagadnienia, sylwetki postaci historycznej
- ✓ tworzenie albumów

3. Projekt edukacyjny

- ✓ uczniowie powinni brać udział w planowaniu przedsięwzięć – **wycieczka** jest doskonałym przykładem na takie przedsięwzięcie, zawsze można zaplanować treści historyczne
- ✓ „**wyprawy** ” śladami postaci historycznych, bohaterów historycznych, bohaterów historycznych książek
- ✓ **budowanie wystawki**
- ✓ **tworzenie tekstów i zbiorów tekstów**

4. Tworzenie materiałów dydaktycznych przez dzieci

- ✓ Leksykon Wielkich Postaci Historycznych
- ✓ Pojęciownik/ Słownik Trudnych Pojęć
- ✓ Zbiór zgromadzonych źródeł

5. Integracja międzyprzedmiotowa

Integracja międzyprzedmiotowa jest pożądanym sposobem przyswajania wiedzy i umiejętności uczniów. Pozwala na rozumienie przyczyn i skutków zjawisk, doskonalenie umiejętności wyciągania wniosków. Historia i społeczeństwo doskonale koreluje treści z takimi przedmiotami, jak między innymi :

- ✓ język polski – treści regionalne, związane z legendami, mitami, z utworami o charakterze patriotycznym i historycznym
- ✓ plastyka – treści regionalne, utwory opisujące piękno przyrody, wrażenia estetyczne, zajęcia muzealne
- ✓ muzyka – treści regionalne, kolędy, utwory patriotyczne
- ✓ przyroda – treści regionalne, lektury o charakterze podróżniczym,
- ✓ informatyka –własna twórczość literacka dzieci, dziennikarstwo

6. Metody

a) podające	✓ inscenizacje	✓ sztuka teatralna
✓ wykład	✓ gry dydaktyczne	✓ pokaz łączony z przeżyciem
✓ prelekcja	✓ gry decyzyjne	
✓ pogadanka	✓ burza mózgów	d) praktyczne
✓ opowiadanie	✓ meta plan	✓ ćwiczenia przedmiotowe
✓ anegdota	✓ różne rodzaje dyskusji	✓ projekty
b) problemowe	c) eksponujące	✓ metoda tekstu przewodniego
• wykład problemowy	✓ pokaz	
• metody aktywizujące	✓ film	
	✓ wystawa	

7. Przestrzeń edukacyjna

- ✓ sala lekcyjna – powinna być urządzona funkcjonalnie wyposażona w środki audio i wideo, urządzona w sposób pozwalający na inspirowanie dzieci do twórczej pracy i samodzielnych poszukiwań. Ważne jest dobre rozmieszczenie wszystkich urządzeń, mebli i sprzętu, pozwala na zachowanie ładu i na dobrą organizację pracy.
- ✓ kąciaki – np. tematyczny, dotyczący postaci, wydarzenia...
- ✓ biblioteczka – potrzebna do realizacji np. projektu edukacyjnego
- ✓ duża oś czasu, na której zaznacza się wydarzenia omawiane aktualnie
- ✓ gazetki – tematyczne, z wytworami uczniów, okazjonalne
- ✓ wystawy – prac uczniów, prezentacje lektur, autorów
- ✓ projektor multimedialny
- ✓ dostęp do Internetu

8. inne

- ✓ konkursy historyczne – zarówno klasowe, jak i szkolne i pozaszkolne

9. Propozycje działań dydaktycznych na lekcjach historii podnoszących twórcze kompetencje uczniów w zakresie mówienia i pisania

- ✓ wymyślanie **własnych przedstawień** teatralnych na motywach wydarzeń historycznych, można korzystać z gotowych, dostępnych inscenizacji o tematyce historycznej;
- ✓ pisanie **listów, sprawozdań, opowiadań** – z wycieczki, wymyślonych w imieniu postaci historycznej,
- ✓ tworzenie **komiksu** na podstawie wydarzeń historycznych
- ✓ tworzenie **opowieści na podstawie reprodukcji, ilustracji, zdjęcia**
- ✓ **pisanie ilustrowanej historii rodziny**
- ✓ ...

Nauczyciel ma wiele możliwości i sposobów. Należy przy tym pamiętać, że nadmiar supermetod szkodzi, dlatego trzeba je ważyć.

VII . INDYWIDUALIZACJA PRACY Z UCZNIEM

czyli każdy jest inny

Indywidualizacja procesów nauczania polega na dostosowaniu metod nauczania do psychofizycznych możliwości uczniów i odnosi się zarówno do uczniów mających trudności w uczeniu się, jak i do uczniów szczególnie uzdolnionych.

Podstawa prawna to *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*. Rozporządzenie to nakłada na nauczycieli wszystkich przedmiotów obowiązek podejmowania działań mających na celu rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów, a na szkołę obowiązek organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w formie: klas terapeutycznych, zajęć rozwijających zainteresowania, zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, które są prowadzone przez nauczycieli, a ponadto zajęć specjalistycznych.

Praca z **uczniem zdolnym** wymaga zastosowanie różnorodnych rodzajów metod: podających, problemowo-poszukujących oraz aktywizujących. Uczniom wykazującym zainteresowanie historią, możemy polecić pisanie dłuższych prac, czytanie opracowań popularnonaukowych oraz udział we wszelkich konkursach przedmiotowych i historycznych. Tacy uczniowie mogą także rozwiązywać dłuższe testy humanistyczne, czytać i analizować teksty źródłowe, uczestniczyć w zajęciach dodatkowych, zaproponowanych w poprzedniej części programu – zajmującym się poznawaniem historii i tradycji kulturowej miejscowości i regionu. Praca z uczniem szczególnie uzdolnionym może być kontynuowana na dodatkowych zajęciach (np. w ramach godzin wynikających z art. 42 ust. 2 Karty Nauczyciela) lub kołach zainteresowań. Nauczyciel musi we własnym zakresie dostosować treści (poszerzyć je) i opracować dodatkowe wymagania.

Praca z **uczniem mającym trudności w nauce**, wymaga od nauczyciela wiele cierpliwości. Nauczyciel powinien przed przystąpieniem do pracy należy ustalić przyczyny słabszych wyników ucznia. Uczniowi mającemu trudności z uczeniem się należy stawiać zadania

możliwie najprostsze, po to, aby zainteresować go przedmiotem i umożliwić opanowanie podstawowych wiadomości i umiejętności. Przyczyny problemów z nauką są różnorodne: w szkole spotyka się uczniów o niższej niż przeciętna inteligencji, które uczą się pamięciowo (zadawanie niewielkich partii materiału do opanowania, raczej nie zagadnień problemowych). Oprócz tego coraz liczniejsza grupa uczniów z problemami w nauce to ci z zaburzeniami zachowania – im należy umożliwiać pracę metodami aktywnymi. W szkole coraz częściej mamy do czynienia z uczniami slabowidzącymi, słabo słyszającymi – takie dzieci wymagają od nauczyciela – oprócz przygotowania sali, miejsca dla nich, także specjalnych metod (powiększona czcionka, siedzenie w pierwszych rzędach, kilkukrotne powtarzanie czy wydłużony czas pracy). Uczeń z dysleksją ma trudności z zapamiętywaniem nazw, pojęć, nazwisk, nie potrafi pracować z mapą. należałoby w tym przypadku stosować metody angażujące różne zmysły ucznia, jednocześnie często powtarzać poznawany materiał. Uczniowi z dysgrafią i dysortografią pozwalamy napisać tekst na komputerze lub jeżeli woli – napisać drukowanymi literami. Dyskalkulia zaburza zapamiętywanie matematyczne – daty, obliczenia czasowe. Nauczyciel bierze pod uwagę całość pracy dziecka, nie tylko wynik końcowy. Uczeń z afazją wymaga od nauczyciela stosowanie wizualnych środków dydaktycznych (rysunki, plansze, piktogramy, znaki), a także ćwiczenia wypowiadania się. Uczniowi z zespołem Aspergera warto wyjaśniać zasady zachowania się, zachęcać do zadawania pytań. Warto także stosować dramę, odgrywanie scenek. Dobrze rozumiana indywidualizacja pracy to nie tylko dostosowanie wymagań i tempa pracy do możliwości różnych uczniów. Szalenie istotne jest uwzględnienie zainteresowań indywidualnych uczniów i ich wykorzystanie do uczenia się. Każdy uczeń może się wykazać zdolnościami w różnych dziedzinach. Uczniowie o zainteresowaniach informatycznych chętnie będą wykonywać prace związane z pozyskiwaniem informacji w Internecie i ich przetwarzaniem. Bez trudu też będzie można wykorzystać zdolności plastyczne oraz techniczne – to także jest metoda na zainteresowanie i aktywne włączenie słabszych uczniów w proces nauczania. Ważne jednak, by wszystkie prace wymagały nabywania i posługiwania się wiedzą historyczną i społeczną. Każdy może wtedy odnieść sukces.

VIII. OBUDOWA DYDAKTYCZNA

Program „Detektywi na tropie ... historii” w zasadzie nie został napisany z myślą o podręcznikach. Na rynku nie ma podręczników, które w taki sposób proponowałyby pracę na lekcjach jak program. Nie ma, bo nie ma podręcznika dla klas łączonych. Można korzystać z innych, jednak chcąc zrealizować program, nauczyciel będzie zmuszony SAM przygotować część lub większość materiałów na dany rok szkolny. Nie jest to niemożliwe, aczkolwiek wymagające czasu i kreatywności.

Można oczywiście bazować na podręcznikach, ale wtedy należy stosować wybiórczo treści w nich zawarte. Niektóre mogą być przewidziane na inny niż w proponowanym programie termin realizacji. Program nie przewiduje także żadnych zeszytów ćwiczeń. Zeszyt lekcyjny powinien być źródłem informacji zdobytej na zajęciach. Powinny się w nim znaleźć i notatki, i prace domowe, i ćwiczenia lekcyjne. Uczeń za to powinien mieć teczkę, w której będzie gromadził wycinki, swoje prace itp.

Praca w klasach łączonych wymaga od nauczyciela elastyczności. Dobrego nauczyciela „gotowce” – w postaci scenariuszy, kart pracy czy wręcz przewodników metodycznych - ograniczają, co nie znaczy, że nie warto z nich korzystać.

Bibliografia :

1. Pęczkowski Ryszard: Funkcjonowanie klas łączonych w polskim systemie edukacji. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010
2. Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja. ORE

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

